

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

A Céli. 1916. évf. 6. sz. — —x—: *Aktuális dolgok.* Reflexiók Ady Endrének a Nyugat 1916. évf. 10. sz.-ban megjelent cikkéhez.

U. i. 7. sz. — —z—: *A magyarság jövője a háború után.* Ismertetés Hegedűs Loránt könyvéről, mely «politikai helyzetünk s a jövőben szükséges tevékenységünk bírálatában Kemény Zsigmondnak a „Forradalom után” gyűjtött tanulságaiból indul ki». «Mi vagyunk a kapocs, mely a német kultúrában szervezett keretet a bolgáron és törökön át a Turánnal összeköti.» — A. B.: *A régi ház.* Nagy dicsérettel szól Tormay Cécile regényéről. Egy nagyon finoman látó, finoman érző és finoman gondolkodó lélek tükre ez a könyv. «Sok helyütt Dickens jut eszünkbe, Thomas Mann módján átszűrve; helyel-közzel Jókaira emlékezünk, sőt néha Anatole France is elének bukkan.» — x—y: *Ez Pest!* Elitélő kritika Feld Mátyás revü-operettjéről.

U. i. 8. sz. — *Kiss Sándor: Feladataink.* «Ép pedagógiai érzékű irodalomtanárok, családjuk erkölcsét szívükön viselő apák kétségbe vannak esve attól a förtelmes, buja erotikát hordozó áradattól, amely az egész magyar sajtót és szépirodalmat előzönlötte.» «Égető szükség van fajmagyar sajtóra.» — *Aktuális dolgokról.* (Hol vannak a magyar színműírók?) Névtelen gúnyos cikk újabb drámaíróinkról.

As Est. 1916. évf. 203. sz. — *Levelek a Kalváriáról.* Mutatvány Gyóni Géza ily című új verseskönyvéből. (E mű ismertetését l. Pesti Hirlap: 237. sz. — Élet: 32. sz. (Sz—n-től.) — Néptanítók Lapja: 31. sz. — Sárospataki Református Lapok: 33. sz.) — *Zuboly könyve.* Hír a Bányai-émlékkönyv megjelenéséről. (E mű ismertetését l. Népszava: 237. sz.)

U. i. 208. sz. — *Új magyar szindarabok.* Az a különös érdeklődés, amellyel a közönség a múlt évben a magyar szindarabokat fogadta, a fővárosi színházak vezetőiben azt a tervet érlelte meg, hogy ez évben lehetőleg csak magyar darabokat fognak bemutatni. A cikk ezután röviden tájékoztat Bródy S., Drégely G., Farkas I., Földes I., Hajó S., Harsányi Zs., Hatvany L., Heltai J., Herczeg F., Lengyel M., Pásztor Á., Ruttkay Gy., Szép E. és Szomory D. készülő darabjairól.

U. i. 228. sz. — *Magyar tanár a berlini egyetemen.* Napihír arról, hogy a berlini egyetemen szervezett magyar nyelvtudományi és irodalmi tanszékre a budapesti polgári iskolai tanárképző-intézet tanárát, Gragger

Róbertet hívták meg. [L. a többi lapot is. Pl. Az Ujság: 228. sz. — Pester Lloyd: 1916. évf. aug. 18. — Az Érdekes Ujság: 36. sz. (arcképpel).]

Az Ujság. 1916. évf. 181. sz. — *Dalmady Győző meghalt.* (1836 febr. 11.—1916 jún. 30.) Hosszabb napihír a veterán költő és műfordító haláláról. (Életrajzi adatokkal.) L. a többi napilapban is. Pl. Pesti Napló: 181. sz. — Az Érdekes Ujság: 29. sz. (arcképpel). — Budapesti Hirlap: 181. sz.

U. i. 183. sz. — *Dalmady Győző temetése* 1916 júl. 2-án volt a kerepesi-úti temetőben; a Kisfaludy-Társaság nevében Beöthy Zsolt mondott gyászbeszédet. — (p. g.): *Farkasverem.* Ifj. Radó Antal ily című háborús szépirodalmi munkájának ismertetése. A könyv szerzőjének írói kvalitásai — úgymond — sok jóval biztatnak, mert amiket ebben az első könyvében nyújt, határozottan értékes megnyilatkozásai a talentumnak.

U. i. 186. sz. — *Új magyar film.* Hír arról, hogy Molnár Ferencnek «Doktor úr» c. vigjátékát Incze Sándor mozidarabbá alakította át. — (h. a.): *Ex Pest!* Feld Mátyás ily című négyfelvonásos revü-operettjének színi bírálata. (Először adták a Városligeti Színházban 1916 júl. 5-én.) A darab «sem revü, sem operett, hanem tipikus Feld Mátyás-bohózat». (L. a többi lapban is.)

U. i. 189. sz. — *Ortvay Tivadar halála.* (1843 szept. 18.—1916 jún. 8.) Napihír és életrajzi adatok. O. T.-nak, a jeles történetírónak «Habsburgi Mária, II. Lajos felesége» c. munkáját a M. T. Akadémia legutóbbi nagygyűlésén a Marozibányi mellékjuttalommal tüntették ki. (L. a többi lapban is.)

U. i. 190. sz. — (p. g.): Az Alba Nevis álnévű írónő «Bibor» című legújabb verskötetét ismerteti és bírálja. Alba Nevisnek két novelláskötetén kívül két verseskönyve is jelent meg régebben. A most megjelent kötet szebb, vagy jellemzőbb darabjaira is utaló cikk szerint «Alba Nevis Bibora új állomás értékes költői pályáján, amely sokat ígérő ivben hajlik fölfelé».

U. i. 193. sz. — *Az élet komédiája.* Színi bírálat Pogány Dánielnek a Budai Színkörben 1916 júl. 12-én előadott 3 felvonásos színdarabjáról. «A dráma naiv, valószínűtlen, és csupa közhely, amit a szereplők mondanak.»

U. i. 196. sz. — (p. g.): Salamon Lászlónak Eros oltárára és Peterdi Andornak Háborús versek c. költeményköteteit ismerteti.

U. i. 197. sz. — (R. D.): *A Kisfaludy-Társaság új Shakespeare-kiadványai* címen Shakespeare: Coriolanus, Ahogy tetszik és a Velencei kalmár c. darabjai fordításának új kiadását, továbbá a Magyar Shakespeare-Tár VIII. kötetét ismerteti. — h. r.: Böszörményi Gézának Őszi este szembe a halállal és Böszörményi Zoltánnak Magyar gyász c. verskötetét méltatja. Ezeken kívül a Tudomány-Irodalom-rovat, röviden, még a következő művekről emlékezik meg: Viczmándy Jenő: Vörös ördög szabadságon. Tiszt úr itthon; Samassa Désy Annie: A háború a lelkem tükrében; Kunos Ignác: Tatár foglyok táborában; Felber Pál: Negyvennégyesek a világháborúban; Szántó Róbert: A déli végeken (versek); Törökne

Kovács Hermin: A tüzes hajnal (regény); Popperné Békefi Hermin: Muzsikaszó mellett (versek).

U. i. 199. sz. — *Csatatűzben*. Ifj. Pintér Imre ilycímű háborús könyvének rövid ismertetése.

U. i. 200. sz. — (p. g.): *A hét sváb*. Herczeg Ferenc ilycímű regényének ismertetése és bírálata. [L. még Budapesti Hirlap: 180. sz. — Világ: 155. sz. (Kosztolányi Dezsőtől).]

U. i. 203. sz. — —án: Szitnyai Zoltánnak *Az én arcom*, — (G. B. dr.): Szörényi Tivadarnak Sziria titkos szektái c. könyvét ismerteti. — N. n.: *Magyar hadi foglyok élete orosz és olasz földön*. Barabás Béla ilycímű könyvének ismertetése.

U. i. 204. sz. — (p. g.): Pogány Józsefnek *A földreszállt pokol* c. háborús könyvét. [L. még Népszava: 174. sz. (Révész Bélától.) — Világ: 168. sz. (Miklós Jenőtől).] — (p. r.): Molnár Jenőnek, Ima 1916-ban c. verskötetét, — (p. g.) pedig Kaczér Illésnek *Khafrit* c. «napkeleti» regényét ismerteti és bírálja. (L. még: Budapesti Hirlap: 180. sz.) Pogány József könyve egyes fejezetei előtt egy-egy Dante-idézet olvasható.

U. i. 205. sz. — *Visszhang Jókai földjéről*. Ghyczy Dénes komárom-megyei alispánnak a vármegye nevében Lőrinczy Györgyhez intézett köszönő irata, amiért «Az özvegy falu» c. háborús könyvét Komárom vármegyének ajánlotta.

U. i. 210. sz. — Hír arról, hogy Tompa Mihály születésének százéves fordulóján 1917 szept. 28-án Rimaszombatban díszközgyűlésen fogják méltatni a nagy költő emlékét. Gömör megyében mozgalom indult meg a «Tompa Mihály kultúrtársaság» megalapítása érdekében. — *Minden csak álom*. E címen Csikszentmihályi Mária hosszabb háborús beszélyt írt, mely újabban német fordításban is megjelent.

U. i. 211. sz. — —án: *Zuboly könyve* címen a Bányai Elemér-emlék-könyvet, — *Tinta* címen Kosztolányi Dezső ilycímű új kötetét. (L. még: Népszava: 174 sz. (H. A.-tól.) — A Hét: 24. sz. (Lakatos Lászlótól), — továbbá Keleti Arturnak Angyali üdvözet c. verseskönyvét ismerteti és bírálja.

U. i. 214. sz. — h. a.: *Hivatalnokleány*. Ráskai Ferenc ilycímű háromfelvonásos színművének színi kritikája. A darabot először 1916 augusztus 2-án a Fővárosi Nyári Színházban adták. [L. a többi lapban is. Pl. Pesti Hirlap: 214. sz. (p. b.-tól).] — *Magyar szerzők darabjai Prágában*. Hír arról, hogy az elmúlt színi évadban micsoda magyar darabokat adtak elő a prágai Deutsches Landestheaterben. — *Magyar darab Bécsben*. Hír arról, hogy Kardos Andornak *Az álarcos* c. darabját elő fogják adni Bécsben és Berlinben. — *Hol vannak a magyar színműtrók?* Rövid cikk a Duna-korzón üdülő magyar írókról, akiknek szinte terhére van a népszerűség.

U. i. 216. sz. — (p. g.): *A varjú a toronyórán*. Csathó Kálmán ily című regényének bírálata. Mit sem tesz, hogy Csathó egy kicsit a Herczeg Ferenc választékosan finom izléséből, meg a Szemere György dzsentri világának a levegőjéből és jóskán ád a francia irodalom romanticizmusá-

ból a maga gazdag és színes fantáziájához, azért igaz-vérig magyar lélekre vall az írása... ha vannak is a regénynek gyöngébb részletei, maga a nagy egész sok élvezetet nyújtó jeles munka.

U. i. 234. sz. — *Két irodalmi filmattrakció.* Hír arról, hogy a Star-filmvállalat Rákosi Tibor tanár közreműködésével a «János vitéz» és a «Karthausi» alapján filmeket készített, melyeket 1916 aug. 22-én mutattak be a Mozgókép-Otthonban.

Adalékok Zemplén vármegye Történetéhez. 1916. évf. 1. sz. — *Az Arany-család nemessége.* Zemplén vármegyei jegyzőkönyvi adat arról, hogy 1586-ban élt Izsép (Isup) helységben egy Arany István nevű nemes ember, ki Lasztóczy János ugyanazon helységbeli nemesnek osztályos «attyafia» volt.

Akadémiai Értesítő. 1916. évf. 6—8. sz. — *Viszota Gyula: Jelentés a Kóczán-jutalomról.* Az 1915-dik évi Kóczán-jutalomra oly színművek pályázhattak, amelyek tárgyukat a kuruc-korból (1664—1711) vették. A jutalomra nyolc mű érkezett be. Az összes ülés a bizottság (Ambrus Z., Heinrich G., Viszota Gy.) javaslatára a jutalmat a «Kurucvilág» c. darabnak ítélte oda. Szerzője: Lampérth Géza. — A többi jelentésből megtudjuk, hogy az elbeszélő-köteményre kitűzött Nádasdy-díjat s a Lehr Albert-jutalmat (A népiesség elmélete irodalmunkban Dugonicstól Petőfiig) nem adták ki. — A M. T. Akadémia jegyzőkönyvei az 1916. évi április hó 3.—május 29. közti időből. Ezekből egyebeken kívül megtudjuk, hogy az Igazgató-Tanács Berde Mária dr.-nak Bacsányi János és neje Baumberg Gabriella életének és munkásságának fölkutatása és ismertetése körül kifejtett fáradozásai elismeréseül hatszáz koronát szavazott meg, Beöthy Zsolt indítványára pedig Toldy Ferenc két leányának évi hatszáz korona segélyt. (Az 1916 május 4-diki nagygyűlésen megválasztott új tagok névsorát s a M. T. Akadémia irodalomtörténeti vonatkozású új pályatételeit l. folyóiratunk: 1916 évf. 343. l.)

Alkotmány. 1916. évf. 114. sz. — *Túri Béla: Széchenyi—Kossuth probléma.* A két politikai irány jellemző tulajdonságait megvilágítván, megállapítja, hogy történeti fejlődésünk mai napig Kossuth és Széchenyi politikájának elemeiből mit szívott magába.

U. i. 116. sz. — *Milotay István: Eötvös Károly.* E. K. egyéni sorsa s a liberális magyarságnak, a nagy tékozlónak, az egykori magyar nábobnak sorsa egy és ugyanaz.

U. i. 136. sz. — *(tb.): Az igazi Rákóczi.* Ballagi Aladár ilycímű könyvéről írott tárca.

U. i. 181. sz. — *a: Dalmady Győző.* Nem volt kiemelkedő, új csapásokon járó egyéniség, de önérzetes, tehetséges, lelkes, nemesszívű munkása a nemzeti literatúrának.

U. i. 182. sz. — *syd.* Berend Miklós Harotéri Naplóját ismerteti.

U. i. 195. sz. — *N.: Az irodalom boudoirjában.* Megjegyzések Roboz Imre ilycímű kötetéről.

U. i. 202. sz. — N.: Harmath Imrének Fogadjunk o. «eredeti magyar operett»-jét bírálja.

U. i. 214. sz. — P. Á.: *Lengyel mezőkről és Szibériából*. Gyóni Géza versköteteit ismerteti. Hirtelen kifeslett tehetség, amelynek munkái magukon viselik a fejlődés nyomait, de az így eltűnő formai botlások munkájának nagy irodalmi értékét nem csökkentik.

U. i. 223. sz. — *Mauks Ernő: Magyar színészet 1816-ban*. Kilényinek, a múlt század első felében élt jeles magyar színésznek hagyatékából egy jegyzőkönyvtöredéket közöl, amely az akkori színészek rendszeretetére, erkölcsi érzésére, lelkiismeretességére, kicsinyes perpatvarkodására vet világot.

U. i. 224. sz. — (t. b.): *A szabadságharc eszméi*. Tárca Pethő Sándornak ilycímű könyvéről.

Budapesti Hírlap. 1916. évf. 240. sz. — *Szegedi-Maszák Hugó meghalt*. Napihír és rövid életrajz.

Budapesti Szemle 1916. évf. 6. sz. — *Marczali Henrik: Görgei Artur (1818—1916)*. Megemlékezés a szabadságharc fővezérééről halála alkalmából. — *Kozma Andor: Baksay Sándor*. (Emlékbeszéd a M. T. Akadémiának 1916 május 7-ikén tartott közülésén.) Aki Baksay műveit ismeri, tudja, hogy az ő írásainak lelke amaz Írásból lelkedzett, melyet neki hivatása adott kezébe. Elbeszéléseinek tárgyai is az ő vallásabeli lelkipásztorok vagy környezőik életéből valók. Az írónak illetően különlegessége korlátozza általános népszerűségét. Baksay íróművészetének ereje elbeszélő művei között a «Patak banyá»-ban leghatalmasabb. Iliász-fordításának alexandrinusai egyenrangúak Arany és Petőfi alexandrinusaival. A kifejezésnek általában oly nagy mestere, aminő csak az a költő lehet, akinek elképzelő tehetségén kívül a nyelve is kimeríthetetlenül gazdag. — *Alexander Bernát: Shakespeare a világirodalomban*. A világirodalom az a munkafolyamat, mellyel az emberi nem szellemi egységének az előbbrevitelén fáradozunk. A világirodalom történeti folyamat. E folyamatnak egyik leghatalmasabb mozzanata annak a Shakespearenek költészete, ki életében legtöbbet tett az emberi nem szellemi egysége érdekében. Hogyan juthatni be a világirodalomba? A művészi formálásban való rendkívüli készség magában nem elegendő. Mi teszi valamely mű világirodalmi karakterét? Felelet: új és nevezetes értékeket kell adnia a világirodalmi műnek. Mik azok a nevezetes értékek? Itt három mozzanat jó tekintetbe. Első a nemzeti, második a korszakbeli, harmadik a művészetformai szempont. Nincs világirodalmi mű, melynek nemzeti karaktere nem volna. A legmélyebb ponton legközelebb állnak egymáshoz a nemzetek. A nagy költők a nemzet lelkét szólaltatják meg; a világirodalmak a nemzeti számára hódítják meg az emberiséget. Fontos az is, hogy a kor legyen arra való, hogy az alkotás számára anyagot szolgáltatson. Az a világirodalmi költő, író, aki kora lelkét tudja megszólaltatni. Végül nagy szerepe van a művészi formának. Világirodalmivá az a költő válik,

ki megragadja azt a formát, mely alkalmas annak a megörökítésére, amit meglátott. Ez a forma néha lassú fejlődés eredménye. Az emberiség hősi korszakát csak az epikus műforma tudta igazán kifejezésre juttatni. Az igazi drámát, az individuum feltüntetetésének műformáját Shakespeare alkotta meg. Ő elsősorban jellemrajzoló, emberalkotó. Az is nevezetes és igazi shakespeare-i vonás, hogy mindegyik egyéniség fejlődik előttünk. A görögök inkább a lelki élet statikáját adják, Shakespeare a dinamikáját. A dráma ő általa válik történetivé. Talán legragyogóbb vonása művészetének, mikép eszközi a jellemek koordinációját az egyes drámákban. Hatását illetőleg megjegyzendő, hogy a Shakespeare-ek igazi hatása nem az utánzásra oszabítás, hanem a művészi erők magára eszméltetése. A világirodalmi élet igaz mivolta az, hogy a régi értékekhez újak kelnek ki a teremtő elmék lelkéből; az újak a régiekhez csatlakoznak és együtt készítik elő a végtelenben elérendő célt: az emberi szellem testvériesülését. — *Császár Elemér: Shakespeare és a magyar költészet.* (I.) E terjedelmes tanulmány elején a szerző rámutat arra, hogy Shakespeare hatása nem szorítkozott drámaíróinkra, hanem — bár kisebb mértékben — áttért a két másik ág művelőire is; a magyar epika és líra szintén fölfejta a költészetének sugarát. Majd 1. a nagy angol író szerepéről szól az európai irodalmakban. A magyar drámairodalom életébe — úgy mond — saját szerűen kapcsolódik bele Shakespeare. Ebben a tekintetben nincs semmi hasonlóság a magunk irodalma, meg annak a két népnek, a németnek és franciának drámairodalma között, melyek a mienkkel együtt a legnagyobb mértékben érezték meg az angol költő hatását. A nemzeti elfogultságában elvakult francia lélek megrettent, mikor megismerkedett Shakespeare költészetével; lassanként azonban mégis felébredt az iránta való érzék és csudálat, nem nagy öröme azoknak az íróknak, akik eredetiségüket és híréket féltették tőle. Kitört a harc s maga Voltaire indította meg a támadást Shakespeare ellen. A német irodalomban szintén nagy harc indult meg, de más természetű: méltóbb és nemesebb. Még javában virágzott a franciás ízlésű német dráma, mikor 1741-ben Julius Cæsar német fordítása megjelent. A német irodalom akkori diktátora, Gottsched, époly megvetéssel tekintett Shakespeare-re, mint Voltaire: ugyanazokat a széptani elveket vallotta s ugyanazokat a vétségeket látta az angol költőben. Gottscheddel szemben Friedrich Nicolai szállott síkra 1755-ben, majd hét év múlva Wieland megindítja Shakespeare drámáinak művészi és hű fordítását. Így mikor Lessing 1759-ben a francia dráma ellen fellépett, már kész talajra talált. Míg Franciaországban a nemzeti hagyomány érdekében Shakespeare ellen izgattak, Németországban éppen a nemzeti irányt juttatták diadalra az ő nevében. Nálunk Shakespeare költészetére nem az a feladat hárult, hogy mint külföldön, megneemesítse a nemzeti drámát, hanem közre kellett hatnia annak megteremtésében. Drámairodalmunk állapota s az a feladat, mely viszonyaink között Shakespeare-re várt, leginkább az oroszoknak a helyzetére emlékeztet.

2. Shakespeare hazánkban. Magyar író Shakespeare nevét 1777-ben írja le először. Ez az írónk Bessenyei György volt. 1790-ben Kazinczy Ferenc

lefordítja Hamletet. Shakespeare magyarországi szerepének első korszaka erre a tizenhárom esztendőre terjed s ez időszakban Shakespeare mindvégig pusztá szó marad. (Francia könyvben először 1685—86-ban jelent meg Shakespeare neve s az első fordításkísérlet 1745-ből való. Első német említése 1682-ben történt; németre először 1741-ben fordítják.) A második korszak jellemvonása, hogy Shakespearet fordítják, művei iránt — a művelt körökben — érdeklődnek. 1834-ben Macbethnek budai előadásával megkezdődik a harmadik korszak, melyben már kialakul a közvélemény, hogy Shakespeare a legnagyobb modern drámaíró. Shakespeare-kultusz támad, melynek fészkei: a M. T. Akadémia, a Nemzeti Színház és a tudományos folyóiratok. Egressy Gábor 1848-ban az Életképekben azzal az indítvánnyal lép a nyilvánosság elé, hogy a nemzet fordítsa le három legnagyobb költőjével: Arannyal, Petőfivel, Vörösmartyval közköltésen az egész Shakespearet. Ez eszme 1858-ban komoly formát öltött s 1878-ban bírtuk a teljes magyar Shakespearet. A Kisfaludy-Társaság vállalta magára a fordítás elkészítését és irányítását s a magyar közönség helyett egy magyar tanár, Tomori Anasztáz viselte költségeit. Azóta benne élünk az új, negyedik korszakban. A Shakespeare-kultusz magasabbra többé nem emelkedhetett. Míg azelőtt a Shakespeareben való gyönyörködés nem volt ment bizonyos arisztokratikus színezettől, újabban mind demokratikusabb jelleget ölt. Életének és költészetének rendszeres ismertetése 1880-ban indult meg Greguss Agost könyvével (Shakespeare pályája). Ennek a törekvésnek legjelentősebb mozzanatai: Alexander Bernát könyve Hamletről (1902), továbbá Bayer József hatalmas kétkötetes műve (Shakespeare drámái hazánkban, 1909). Shakespeare műveinek — az egyes korszakokban — íróinkra tett hatása nem kapcsolatos a Shakespeare-kultusz egykorú állapotával. Ennek magyarázata, hogy a Shakespeare iránti fogékonyság a magyar kultúra függvénye, míg a készség a hatás értékesítésére szubjektív természetű. Az a költő, aki megnyitja Shakespeare követőinek sorát, Katona József, mesterének oly igaz megértéséről tesz bizonyosságot, hogy nemcsak időrendben, de értékben is első helyen áll. 3. Magyar Shakespeare-utánezatok. Idegen költő követésének legkezdetlegesebb módja: műveinek vagy azok egyes részleteinek eltulajdonítása. Shakespeare-utánezatok csekély számmal vannak irodalmunkban s azok is az igazi drámai irodalmunkat megelőző korból. Ilyen Dugonics Andrásnak: Etelka Karjelben című színműve 1794-ből, mely nem egyéb mint a Vihar, Cymbeline és a Téli roge c. darabok alapján készült, eddig ismeretlen német dráma átültetése. Mérey Sándornak 1795-ből való, Szabolcs vezér c. elkallódott műve Lear király-ra vihető vissza. Mérey, ha németből is, de azzal a tudattal dolgozott, hogy Sh. szellemének természetét hozta át irodalmunkba, Dugonicsnak azonban sejtelve sem volt arról, hogy az angol költő világában él. Sh.-nek magyar plagizátora nincs. Tóth Lőrinc: Vata c. darabjában (1836.) a VI. Henrik II. részéből ír át egy részletet. Gaál József: A peleskei nótárius (1838) III. felvonásába komikus hatás kedvéért szószerint iktatta bele az Othello nagy jelenetét. (Az ötlet nem Gaál leleménye; Kotzebuetól vette.) Ugyan-

ezt a jelenetet olvasztja bele A vén színész c. novellájába Gyulai Pál is (1851), s nem lehetetlen, hogy épen Gaál hatása alatt. Gyulai példájára fonja P. Szathmáry Károly: Julia c. beszélyének bonyodalmát a Romeo és Julia cselekménye köré. Egyes gondolatok átvételére példakul említethetők Tóth Lőrinc Vata-ja és Madách Imre Csák-jának első kidolgozása. Hamlet híres monologjának felhasználását mutatják: Katona József kétes eredetiségű Aubigny-jén kívül (III:6), Kisfaludy Sándor Kún László-ja (1816—20; III:7.), Bolyai Farkas Párisi per-e (1818; III:1), Szatmáry Király Antal Oltovány-a (1825; IV:1.), Obernyik Károly Messiás-a (1843; V:8.). Bolyait illeti az a kétes dicsőség, hogy az ő nevéhez fűződik az első magyar Sh.-paródia. (Az Erdélyi muzeum VI. 174. l. olvasható Hamlet-paródia egy évvel korábbi ugyan, de pusztá fordítása egy angol eredetinek.) Jókai Mór s az ő nyomán az élclapok kedvelték e műfajt s főként a Hamlet és Lear torzításával törekedtek mulattató hatásra. — *Huszár Vilmos: A magyar irodalom helye az európai irodalomban.* IV. (A reneszánsz, a reformáció, az olasz irodalom európai hegemoniája és a magyar irodalom.) A reneszánsz új korszakot jelent az európai civilizációban; az életről való felfogása merőben ellenkezik azzal, amely a középkorban meghonosodott volt. A reneszánsz, melynek világnézetét Brunetiére «a természet filozófiájá»-nak nevezte, az olasz irodalom révén indult hódító körútra egész Európában. Az új irányzat mélyén rejlt keresztényellenes felfogást, amely egyértelmű volt minden morális fegyelem megtagadásával, mint később Luther, már Temesvári Pelbárt is észrevette. Ha e szellemi áramlat a déli, vagy mondjuk a román szellem reneszánsza volt, a reformáció a germánóság géniuszának újjászületésül tekinthető. A magyar kultusz természetesen belekapcsolódik a reneszánsz és a reformáció európai áramlataiba. A reneszánsz a Hunyadiak századában éri el hatásának legnagyobb fokát, hogy aztán Mátyás alatt európai jelentőségűvé emelkedjék. Ámde Mátyás és fényes kora a tulajdonképeni irodalom fejlődésére alig hatott. Hiába volt Janus Pannonius a reneszánsz latin irodalmának egész Európában elismert költője, . . . az «újjászületés» úgyszólván nyomtalanul suhan el magyar litteraturánk fölött. Később nálunk is akadt a reneszánsznak európai értékű képviselője az irodalom terén. Még pedig Balassa Bálint személyében. Nála úgyszólván átmenet nélkül jelentkezik a «természet» esztétikai értékének költői megsejtése. A reneszánsz révén virágzásra jutott olasz irodalom még egy ponton érintette a mi irodalmunk fejlődését. Ez az érintkezés a magyar eposz terén történt, melynek fellendülése Zrinyi Miklós nevéhez fűződik. Zrinyi akkor működik, amikor már Európában Spanyolország ragadta magához az irodalmi hegemoniát. Őt az olasz irodalom ihleti, de költészete egy szállal a spanyol szellem hódító korszakához kapcsolódik. Tasso, akit utánoz, az ellenreformációt szolgálja Felszabadított Jeruzsálem-ével. V. (A spanyol irodalom európai uralma és a magyar irodalom.) Az olasz után a spanyol irodalom kezd uralkodni Európában (1600—1660). Általában három alkotást köszönhet Európa a spanyol irodalomnak: a lovagregény, a pikareszk elbeszélés és a dráma a spanyol szellem segítségével futotta be a világ-

irodalmi pályát. E műfajok révén azonban a magyar irodalom nem kapcsolódik a spanyolhoz, bár a pikareszk elbeszélés nyomai a Ludas Matyi-féle elbeszélésekben talán erre vezethetők vissza. De azért Hispániának volt hatása a mi kulturális életünkre, még pedig a jezsuitizmus, illetve az ellenreformáció által. Pázmány Péter és követői műveinek érvelései kétségkívül sokat köszönhetnek a spanyol jezsuiták erős dialektikájának, bár nem lehetetlen, hogy e ponton a francia és olasz közvetítésnek is jutott szerep. — *Hegedüs István: Shakespeare. Költemény.* (Felolvasta a szerző a M. T. Akadémia 1916. V. 7-én tartott közülésén.) — *Berzeviczy Albert: Shakespeare emlékezete.* Megnyitó beszéd az 1916. IV. 30-iki Sh.-ünnepélyén. — *Beöthy Zsolt: Mária Terézia emlékünnepe.* (Rektori beszéd a budapesti tud. egyetemnek 1916. V. 3-iki ünnepi ülésén.) Úgy tetszik, mintha Mária Terézia a magyarság dicső védelmét legkivált a kultusz terén törekedett volna megszolgálni, melyen nemzetünk létharóának meg kellett vivotnia és el kellett dölnie. Mikor a két eszme: a kulturáé és a magyarságé, Bessenyei és Kazinczy kezdései után Széchenyi lelkében s az ő lángszavára a nemzet lelkében találkoznak, ápoló, fejlesztő, terjesztő fészkekül találják Mária Terézia egyetemét. A nagy királyné reformja megindítja a fejlődést a magyar kultura egysége felé. A nagyszombati egyetem áthelyezésének eszméje először 1769-ben Niczky Kristófnak egy emlékiratában merül fel. Ez az áthelyezés Budapestet az ország tudományos és iskolai életének középpontjává tette. Ezzel indult meg jóformán az egész országos élet központosításának, egységesítésének, a közös céloknak nagy történeti folyamata. Bizonyossága ennek, hogy az egész Aurora-kör: Vörösmarty, Bajza, Toldy, Czuczor, Zádor, Kovács mind egyetemi tanulókból és patvaristákból gyülekezett össze Kisfaludy Károly körül. Bessenyei György, ha nem is költői ihletében, de tüzes és mély magyar érzésében, nem volt rossz próféta, mikor a magyar szellemi ébredés első megnyilatkozását, az Ágis tragédiáját Mária Terézia nevével kezdi. — *r. r.: Malonyay Dezső utolsó könyve* címen A virtus című regényt ismerteti és bírálja. «A virtus» Mikszáth regényének modorára emlékeztet. Az egyezés valószínűleg esetleges; alig több, mint hogy mindakettőn a magyar vidéki nemesség jelenéből merítik a tárgyat s igazi magyar életet, magyar alakokat mutatnak be. A műnek minden részlete jobb, mint az egész. — *Szegedy Rezső: Petőfi horvát fordítása* c. cikkéből megtudjuk, hogy Horváth Béla, németi-i (Baranya m.) plébános, Petőfi lírai költeményeiből százötvenet bocsátott köze horvát fordításban. A munka sok helyt sikerült, vannak azonban fogyatékoságai is. A fordító — ha műve kedvező fogadtatásra talál — legközelebb egy lírai antológiát óhajt közrebocsátani.

U. i. 7. sz. — Heinrich Gusztáv: Lope de Vega Magelona drámája. A hozzánk is korán eljutott tárgy spanyol feldolgozásának ismertetése. Lope de Vega idetartozó drámája a Los tres diamantes (A három gyémánt) 1609-ben jelent meg; egyetlen német fordítását gróf Soden tette közzé 1820-ban. — *Császár Elemér: Shakespeare és a magyar költészet* (II.) 4., Sh. indítékai a magyar irodalomban. A komoly, irodalmi jelentőségű Sh.-hatás azon a fokon kezdődik, amikor az író tárgyat vagy indíté-

kot keres a nagy drámaköltőnél, nem pedig anyagot, s amit átvesz tőle, azt nem beleilleszti, hanem beledolgozza a maga művébe. Ha szerencsétlen kísérlet is épen a nagyok nagyja vállán törni magasra, mégis különösen irodalmunk fiatal korában, az ambiciónak és az irodalmi izlésnek jele. Sh. követőinek ebben a csoportjában találjuk egyik legnagyobb költőnket is Vörösmartyt. Őt egyéb, mélyebb kapcsok is fűzik Sh.-hez, de egyetlen vígjátéka «A fátjol titkai» (1835), amint Weber Artur kimutatta anyagának és indítékainak nagy részét is neki köszöni. Vörösmarty ugyanazzal a módszerrel élt, mint Dugonics német forrása: több shakespearei vígjátékból szerkesztette meg a magáét. E darabok: Sok hűhó semmiért, a Fölsült szerelmesek, Vízkereszt. Szintén változatos shakespearei motívumok összefűzése jellemzi Fogarasi Nagy Pálnak 1827-ben megjelent «Véres örökség»-ét. Drámája jelentéktelen mű, de nagyszerű kísérleti anyag az esztétikusnak, ha a költői képzelet útjait kutatja. Az egész egy nagy mozaik, a drámaírók egész sorát megdézsmálta érte a szerző. Sh. darabjai közül: Hamlet, Macbeth, Julius Caesar és Lear hatása állapítható meg rajta. Gaal József «Gyűlölség és szerelem» c. novellájának forrása Romeo és Julia. Szintén e darab szellemében indul meg Szigligetinek Gritti c. tragédiája, melybe a Téli regéből is keveredik némi shakespearei indíték. Nagyobb számmal vannak irodalmunkban oly drámák, melyek csak egy-két indítékot vesznek át Sh.-től s ezt sokszor átalakítva, szervesen illesztik bele a cselekvénybe. Ezt látjuk Katona József «Luca széke» (1812) c. drámájában, melyben a Romeo és Juliára s Hamletre visszavihető elemek találhatók; viszont Katona egy másik darabjának a «Ziská»-nak egyik helyzetén Hamlet, másíkan Macbeth rokon jelenetének halvány reflexe figyelhető meg. Katona «A borzasztó torony» (1814.) c. kétes eredetiségű darabjában Stirling Lear Edmundjának prózában jelenik meg. Vörösmarty «Kincskeresők»-jében (1832) a Romeo és Julia indítékei ismerhetők fel. Kisebb jelentőségű, de nyilvánvalóan tudatos kölcsönzések Vörösmartyinak majd minden drámájában találhatók. Így ott van a «Salamon király»-ban (1821) a Julius Caesarból a jós rövid jelenetének párja; a Hunyadi sírját fölhintoló két sírásó — «Cillei és a Hunyadiak»-ban (1844) — a Hamlet sírásóinak halvány mása; Vörösmarty darabjában a Kapisztrán-féle Hunyadi sírató beszéd mintaképe Antoniusé Caesar fölött. Eötvös József «Boszú»-jában (1834.), mint Riedl Frigyes is említette, egy helyzet Othello alapján van megalkotva. Horváth Cyrill «Kupa» c. tervezett szomorújátékában a jóslat: Macbeth-reminiscencia. Bárány Boldizsár «Árpádház»-ában (1836) a szellemjelenések Hamlet és Macbeth mintájára készültek. Kevés Sh.-indítékkal találkozunk Szigligetinél; lehet, hogy e kevés is öntudatlan. A «Liliomfi»-ban van egy mozzanat, mely A windsori víg asszonyok-ra viheto vissza; míg a «Michán családja» megindító színe — erre már Beöthy Zsolt utalt — a Cymbeline egy színére. Tóth Kálmán tragédiája «Az utolsó Zách» (1858) a Coriolanusból és Hamletből sarjadt indítékok alapján fűzhető Sh.-hez. Madách Imre «Nápolyi Endré»-jének befejező mozzanata való Hamletből; a «Csák végnapjai» (1843) s a «Mária királynő» egy-egy indítéka is egyezik a shakespeareivel. Érdekes találkozást

mutat Faludi Ferencnek Dardanus bolgár királyról szóló elbeszélése a Téli Éjszakák c. munkában a Viharral. Erro Beöthy Zsolt hívta fel a figyelmet. Szintoly érdekes párhuzam fedezhető fel — s erre Bodrogi Lajos mutatott rá — Sh. VI. Henrikje II. felv. 3. j. és Kisfaludy Sándor Hunyady-ja II. felv. 3. jel. között. E két esetben közvetlen Sh.-hatásról nem lehet szó. — 5. Shakespeare költői eszméi a magyar irodalomban. Mélyebben rejlő, nemesebb kapcsolatok fűzik az angol költőhöz azoknak az írónak a műveit, kik Sh. műveiből nem kész elemeket, tárgyat stb. vettek át, hanem egy-egy dráma költői alap gondolatát s ezt igyekeztek a maguk erejéből kiépíteni. Különösen Romeo és Julia, Othello, meg Lear igazta meg írónkat. Igazi Roemo-dráma egy van irodalmunkban. Ez Bolyai Farkasnak «Párisi per» c. ötfelvonásos érzékeny játéka. Jóval nagyobb hatást tett Othello. E körbe tartozik Garay «Ország Iloná»-ja (1837), továbbá Szigligetinek «Gerő» (1844), «Az egri nő» (1851), «A cigány» (1853.), «Török János» (1870) és «Béldi Pál» (1857) c. darabja. Lear király Kisfaludy Sándor «Kún László»-jával hozható eszmei kapcsolatba. Dobsa Lajos «I. István király» (1861) c. drámája és III. Richárd között is van valami közösség, de ez aligha szándékos lelki munka eredménye. I. Rákosi Jenőnek «Régi dal régi dicsőségről» (1867) c. színműve a Romeo és Juliával meg a Velencei kalmárral mutat fel érintkező pontokat; viszont Szigligeti «Trónkereső»-jétől a Coriolanus felé vezetnek — alig észrevehető — nyomok. Végül a teljesség kedvéért megemlíthető a humorista Rákosi Viktor komoly hangulatú, lélektani regénye «Egy falusi Hamlet», mely már címével utal a megfelelő shakespearéi kapcsolatra. — *Huszár Vilmos: A magyar irodalom helye az európai irodalomban.* (III.) A spanyol irodalom fényéből, mikor ez európai pályáját futotta meg, alig esett sugár a magyar irodalomra. Bessenyei ideálja Voltaire volt, míg testőrtársainak egy másik csoportja Rousseaut vette mintaképül. A «genfi filozofus» nemcsak politikailag és társadalmilag, hanem irodalmilag is mélyebb nyomot hagyott hazánk szellemi életében. Az Új Heloïse szerzője az első nagy angloman a francia irodalomban. A romanticizmus szintén Rousseaura vezethető vissza. A romanticizmus voltaképpen a rousseai kozmopolitizmus feléledését és érvényesülését jelentette a XIX. század első évtizedeiben. A magyar irodalom eleurópaisodása annyival gyorsabb ütemben történik, mennél közelebb jutunk az új korhoz: a Rousseau inaugurálta kozmopolitizmus terjedésével a mi írónk is mindinkább kiveszik részüket a nemzeti eszme- és érzésáramlatokból. A modern magyar irodalom magvetőinek legfőbbjei, akik a XVIII. század fordulóján és a XIX. század elején működtek, nem tudták magukat kivonni az Új Heloïse szerzőjének hatása alól. A mi «németeseink» főideálja, Gessner lelki rokonságban állt Rousseauval. Kölcey maga mondta magáról, hogy ő «rousseai karakterrel» bír, bár a kritikát a «gonoszlelkű Voltaire-től tanulta». Berzsenyiben is sok a szentimentalitás. Horatius mellett ő is Rousseau kedvencét Gessnert forgatta. Csokonai Vitéz Mihály szintén csodálója volt a nagy franciának, kinek hatását Kisfaludy Sándor példája is mutatja. A Rousseau megindította túlérzékeny és melábusz szubjektív

költészetnek adott hangot Kármán József a Fanni hagyományaiban. Eötvös is a poétája volt, mint Rousseau. Ányos is ez irányban talál bő inspirációt. A természet szeretete és mély átérzése révén Tompa is rokonságban van Rousseauval. — *Kéky Lajos: Sebők Zsigmond* (1861—1916). Annak az írói csoportnak, mely a mult század végén a magyar falu életének aprólékos megfigyelésével mintegy visszahatást jelent elbeszélő irodalmunknak kalandos romantikára s nyers naturalizmusba tévedt irányaira, egyik legjelesebb tagja hunyt el Sebők Zsigmondban. Az ő írói pályája is, mint mesterüké, Mikszáth Kálmáné, Szegedről indul ki. A námai erdő s a párkányi kopott, öreg hajóhid mellől jutott el pesti külvárosi diákszobákon keresztül a híres Paprikavárosba. Mindössze négy évig élt itt, de fogékony lelke megtelt friss szemléletekkel, melyek ifjúkori emlékeivel együtt leggazdagabb anyagát szolgáltatták költészetének akkor is, mikor visszakerült Pestre. Nincs egyetlen elbeszélőnk sem, ki annyira csak emlékeinek élne mint Sebők. Ez emlékekben éles, szinte lírai melegséggel és közvetlenséggel árasztja el elbeszéléseit. De nemcsak maga Sebők él emlékeiben, hanem emberei is a multon csüngenek. Sebők tehetsége irányának és méreteinek tudatában nagyobb munkákkal nem igen próbálkozott, de a rajzban és tárcanovellában jelest nyújtott. Egyáltalán keveset írt. Még így is vannak témái, melyeknek formába öntésével többször foglalkozik. Ilyen: a falánk Pest elnyeli a gyanutlan vidéki ifjú lelket (Az öregek; Ifjúkor.); a véletlenül elébe vetődő unoka kiengeszteli nagyapja szívét, ennek elzüllött leánya iránt (A második Világos; Bajcsányi de eadem). Legnagyobb vonzalommal az egyszerű, primitív llekek élete felé fordul. Ez a vonzalma vezeti a gyermekekhez is. Ép oly kitűnő rajzolója, mint amily népszerű írója a gyermeki léleknek. Mint ifjúsági író páratlan népszerűsége jutott Mackó-történeteivel. A gyermekek mellett, különösen a kisvárosi és falusi élet alakjai érdeklik. Kiváncsi megfigyelő, de realizmusa ment a részletek művészietlen halmozásától. Előadásának sajátos, egyéni báját humora adja. Ez a humor teszi képessé arra, hogy az élet nagy kérdéseit mintegy ködfátyolszerűen az élet aprólékos, kicsiny képei közt játszátja át (A két Piros; A trombita). Többnyire szerencsétlen emberek a hősei, kiknek balsorsát mély szomorúsággal nézi. Stílusának gondossága és választékossága, nyelvének művészi mértéket tartó népiessége s mégis zamatos magyarossága kétségtelenül becses értéke ezekben egyre siralmasabb árvaságra hanyatló irodalmunknak. — *König György: Háború és irodalom*. Cikk H. Dartigne-nek L'influence de la guerre de 1870 dans la littérature française c. munkájáról.

U. i. 8. sz. — *Takáts Sándor: Zrinyi Miklós nevelő anyja*. (Lobkovitz Poppel Éva). I. Széchy Margit unokája, a cseh származású Lobkovitz Poppel László legifjabb leánya, Éva, aki később egy dunántúli előkelő magyar úr, Batthyány Ferenc felesége lett: ifjúkorában kitűnő nevelésben részesült. A finomságot és az izlést az udvar körében, a szeretetet és a tiszta erkölcsöt a családi tűzhelynél sajátította el. Értett a zenéhez és szeretett olvasgatni. Balassa Bálint virágénekeit is örömmel olvasgatta. Balassa verseinek nagy keletje volt akkor a dunántúli udvarokban. (Az

ifjú Batthyány Ferenc Balassa verseiből vett részletekkel udvarolgatott a szép lányoknak.) Poppel Éva a gazdálkodást is nagyon kedvelte. Lányos, gyermekes volt mindig s az maradt asszony korában is. Szelid nyulacskáival, énekes madaraival örömmel foglalkozott. Szeretetremlítő egyénisége — az egykorú levelek biznysága szerint — sok rokonérzésre talált kortársai körében. A nők divat dolgában ő utána indultak; táncban, társalgásban őt utánozták. A női kézi munkák javarészt Magyarországon való tartózkodása alatt tanulgatta. A forgatott rece készítését, a fodortámasztót, a magyar pártá és fejkötő készítését, a különféle török hímzést nem is tanulhatta másutt. Az ékszerekhez is jól értett. Mikor mint fiatal lányka először kezdett szerepelni a magyar főúri kastélyokban, az új hit nyomában fellépő korszellem akkor terjedezett. Poppel Éva tiszta erkölcsű, hívő lélek volt, aki egész életén át örömmel koptatta a templomok küszöbeit. De vakbuzgó sohasem volt. Az ellenreformáció a dunántúli nagy családokat, az ő rokonait mind visszatértette a katolikus vallásra, Batthyány Ferencé azonban magmaradt hitén. Ám öveit nem akadályozta az áttérésben s maga is jóviszonyban volt a katolikus püspökökkel. Pázmány Péterrel szívesen hangon levelezett. A híres térítőt, Hajnal Mátyás jezsuitát nem egyszer felruházta maga kezével varrott ruhával. Mikor Bethlen Gábor fejedelem a hadat megindította, Poppel Éva már régen Batthyány Ferenc boldog hitvese volt. Ő vette rá férjét a Bethlen pártjához való csatlakozásra. Lobkovitz Poppel Évát sokszoros rokonság fűzte a Zrinyi-családhoz. Anyja volt Miklósunk apjának, kétszeres rokona a nagyapjának, felesége Zrinyi Dórica fiának, közeli rokona a Széchy, Erdődy, Draskovich stb. családoknak. Bizonyos, hogy Zrinyiből emberséges magyar embert Poppel Éva nevelt. Az ő áldott befolyásának eredménye Zrinyi Miklósnak erkölcsi és hitbeli meggyőződése. Zrinyi is hajlamos volt az erdélyi fejedelem mellé, mint Poppel Éva. Ki tudja, nem az ő társaságában szerette-e meg a költő a kertészetet, melyben később oly sok gyönyörűséget talált? Ki tudja nem nevelő anyja mellett hallotta-e az első magyar éneket? Mikor 1625-ben Batthyány Ferenc meghalt, az özvegy a Zrinyiek szomszédságába, anyail birtokaira vonult. A költözés alkalmával leveleinek jó részét is magával vitte. Hova lettek e levelek — nem tudjuk. Ha örökre elvesztek volna, multunk két nagy alakjának eszmecseréjét veszítettük el velük. (E terjedelmes tanulmányban az itt említettek kivül számos érdekes és jellemző adattal találkozunk. Ilyen pl. az is, mely szerint Enyinghi Török István Batthyány Ferenchez intézett leveleiben Balassa-féle sorok is akadnak.) — *Császár Elemér: Shakespeare és a magyar költészet* (folyt.). 6. Sh. alkotó művészetének hatása. Annak kimutatása után, hogy mily anyagot vettek át költőink Sh.-tól, fölvetethető ez a kérdés: mit tanultak a dráma nagymesterétől? Kétségen fölül áll az a hatás, mellyel Sh. a magyar drámák szerkezetére volt. A XVIII. században kétféle drámai kompozíció küzdött egymással: a francia klasszikus drámáé, a zárt, és a shakespearei, a laza szövéstű. Kisfaludy S. komoly színművei közül csak a legutolsóban «Az emberszívnek örvényei»-ben tért el a shakespearei szerkezettől. Vörösmarty is csak későbbi műveiben élt megkötöttebb kompozícióval. A dráma fölépítésében

is találkozunk shakespearei motívumokkal. Sh. tragédiáiban gyakori jelenség, hogy a komoly eseménysorozatot megszakítja a költő s a hősoket a komédia bohókás alakjaival váltja fel. Költőink erre a veszedelmes útra nem szívesen követték; még talán legbátrabbak e tekintetben Katona J. és Vörösmarty. Drámáiróink a tömegjeleneteket általában a shakespearei hagyomány nyomán alkották. Nagyobb hatást tettek irodalmunkban Sh. bizalmaskodó szolgálai. (V. ö. Erdélyi J. A velencei hölgy 1851.). Volt még egy pár épületkő, melyet íróink Sh. módján illesztettek bele drámájukba. Egy motívumot, a megőrülést és két alakot, az udvart bolondét meg a boszorkányt idézhetjük ilyenekül. Sh. művészetének hatása más téren is érvényesült: hatott a magyar drámák szellemére. Az idetartozó anyag három irányban különíthető el: a) (Sh. és a magyar vígjáték.) A magyar vígjáték Sh.-től függetlenül indult meg. Fejlődése folyamán két ízben történt komoly kísérlet, hogy iránya a shakespearei felé hajoljon. E két költő Vörösmarty (A fátyol titkai; Csongor és Tünde) és Rákosi Jenő (Aesopus; A szerelem iskolája). Vörösmartynál «A fátyol titkai»-ban Sh. hatása a satirikus elem mellőzése; a másik mozzanat, amiben Sh-t követi: a kettős cselekmény alkalmazása. A Szózat költője a nyelv mindennapisága ellen Sh. módjára azzal védekezik, hogy vígjátékában helyenként verses formával él. A Csongor és Tünde oly viszonyban van a «Szentivánéji álom»-mal mint a «Toldi» a «János vitézzel». Vörösmarty ugyanazt köszöni Sh.-nek, amit Arany Petőfinek: a költői ösztönt. Az «Aesopus»-ban Rákosi a «Téli regé» és a «Vihar» nyomán az új stílus magyar vígjáték első példáját teremtette meg; noha az ő drámája és mintaképei között alig van más kapcsolat mint épen a romantikus szellem. Rákosival a költői nyelvhasználat (fordulatosság, szójátékok, élchalmozás) is Sh-re utal. b) (Sh. és a magyar történeti dráma.) A magyar történeti drámának jellemző vonásai: az erős nemzeti érzés és a határozott történeti színezet. E két elemet — a magyar dráma — Sh. hatása alatt tanulta meg összhangba hozni (Rákosi J.: A szent korona varázsa. V. ö. Sh. VI. Henrik.). c) (Sh. és a magyar történeti tragédia.) Van egy pár történeti tragédiánk, melyek egészen shakespeareiek: I. Ilyen: Teleki L. gr. «Kegyenc»-e és Szigigeti E.-től a «Világ ura». Költőink nemcsak a történeti források kiaknázásában követik Sh-t, de a kész műalkotások, költői művek felhasználásában is. (L. Kisfaludy K. és Bolyai F. viszonyát vagy Szigligeti E. példáját, kinek Béli Pálja Jókai egyik regényén alapul.) Arra a kérdésre, hogy mit köszön Katona J. Bánk bánja Sh.-nek — Gyulai Pál és Alexander Bernát nyomán — röviden az a felelet, hogy Katona Sh. drámáiból értette meg, mi a tragikum és hogy milyennek kell lenni a tragédiának, ha tragikus hatást akar kelteni. Sh. emberei három szempontból páratlanok a világirodalomban: a) mind egyének; b) érzésben, értelemben és akaratban kiválók; c) következetesek. Ilyenek Katona hősei is. — *Huszár Vilmos: A magyar irodalom helye az európai irodalomban* (bef. közl.). Az elődök vetése a romanticizmusban érett meg dús aratássá. Nehéz a romanticizmusnak oly meghatározást adni, amely egyaránt ráillik a külföldi és a magyar mozgalomra. A nemzetiségi eszme a politikai romanticizmus európai fegyvertárának kellékei közé tartozott.

Innen került a magyar politikába és irodalomba is. A német irodalom hegemoniájának hatása alatt az európai irodalomba mélyebb historiai megértés került s a bölcséleti szellem is mindinkább áthatotta a nemzetközi irodalmat. A magyar romanticizmus hasonló volt a némethez, amennyiben nálunk is a nemzeti megújulás forrásait nyitotta meg. A múlt kultusza a nemzet történetébe való elmélyedést eredményezte s arra szolgált, hogy a magyarságnak egy jobb jövőbe való hitét élessze és erősítse. Berzsenyinek és Vörösmartynak a régi versmértékekhez való vonzódása sajátos ellenétben áll a külföldi romantikusoknak azzal a törekvésével, amely a régi poétika szabályainak kiszorítására irányult. A mi költőink e téren bizonyára német hatás alatt álltak, amelyet Schiller és Goethe képviselt. Vörösmartynál a romantikus áramlat nemcsak nacionalizmusának megerősödésében, hanem lírájának és epikájának szenvedélyes alaphangjában is nyilvánul. A romanticizmus európai pályafutásához fűződik az a nagy átalakulás is, a melyen a magyar regény ment át. Fejlődésének első fokán a történelmi regény hatott rá termékenyen. A romantikus regény fénykora Jókai nevéhez fűződik. Újabb drámai irodalmunk föllendülése bizonyos mértékig szintén az európai romanticizmus térhódításával kapcsolatos. Ez irány uralomrajutására vezethető vissza Európaszerte a népköltészet felkarolása is. A romanticizmus hatása a magyar politikai életben is nyilvánult. Széchenyit és Kossuthot magával ragadja a romanticizmus nyomán keletkezett politikai eszmék áramlata, főleg a liberalizmus és a demokrácia. Az említett szellemi irány vihara nyomán az európai irodalmak fölött új irányok keletkeztek és új jelszavak lettek divatosakká. Mintha az a küzdelem, amely a latin és a germán génusz között lezajlott, a germán szellem győzelmével fejeződött volna be. A XIX. század utolsó évtizedeiben az — északi fajokat jellemző — individualizmus diadala ezt látszik bizonyítani. (Nietsche, Ibsen.) Egyébként a századvégi irodalom általános jellegét a kozmopolitizmus adja meg. A magyar irodalom csak ezeréves fejlődéséhez maradt hű, midőn reagált a XIX. század utolsó évtizedeinek irodalmi jelenségeire. Helytelen — úgymond — az a felfogás, hogy az újkori magyar irodalom nem elég «nemzeti». A jövő képe még bizonytalan. A magyar irodalom külföldi hódítása az utóbbi években növekedett. A múlt vizsgálata azt mutatja, hogy a nyugat eszméi és érzései a magyar eszjáráson átszűrődve hozzásimultak a mi viszonyainkhoz. (Végül a szerző érdekesnek tartaná tanulmány tárgyává tenni, hogy minő az a kép, amely az európai köztudatban a magyarságról kialakult. Néhány idetartozó futólagos megjegyzés zárja be a hosszú tanulmányt.) — *d*: Thallóczy Lajosnak, Johann Christian von Engel und seine Korrespondenz 1770—1814. c. munkáját ismerteti és bírálja.

Corvina. 1916. évf. 18. sz. — A Vegyesek rovatában: Steinhofér Károly: A könyv története c. munka ismertetése. — Ugyanott Kner Imre felhívja a figyelmet Hans Heins Evers nálunk is ismert német író «Mit meinem Augen» c. útleírásokat tartalmazó könyve magyarfaló megjegyzéseire. (Idézetek.)

U. i. 19—20. sz. — *Kémeri Sándor: A könyvek háborúja.* Hosszabb oikk a francia és német könyvkiadás versengéséről a lyoni könyvvásár ismertetése kapcsán.

U. i. 23. sz. — *Pitroff Pál: Egy régi szerkesztőségben.* Adatok az «Auróra» történetéhez Kovács Pál levelei alapján. (E oikk a Budapesti Hírlapban is megjelent.)

Debreceni Protestáns Lap. 1916. évf. 27. sz. — *Bod Péter, mint történetíró.* Révész Imre ilycímű tanulmányának ismertetése. (L. folyóiratunk 1916. évf. 382. l.)

U. i. 28—30. sz. — *Zoltai Lajos: Jelentés Komáromi Csipkés György és Patai K. István stremlékének beszállításáról.*

Dunántúli Protestáns Lap. 1916. évf. 26. sz. — *Eötvös Károlyról.* Hosszabb idézet Kenessey Bélának, az erdélyi református püspöknek 1915. évi jelentéséből. Lelkes hangú megemlékezés az elhunyt íróról. (Eötvösre nézve l. még: Képes Ujság 17. sz. arcképpel.)

U. i. 30. sz. — *Szomorú szenzáció.* Reflexiók abból az alkalomból, hogy Pallanik J. plébános a «Zeitschrift des Österreichischen und Ungarischen Kath. Klerus» c. folyóiratban szóvátette Szombathi Szabó István-nak a Nyugat-ban közölt «Májusi Miatyánk c. közleményét. — *Irodalmi pályázat.* (Pályázat a XVI—XVII. század Magyar Református egyházi irodalomtörténet megírására. L. folyóiratunk: 1915. évf. 284. l.)

Egri Egyházmegyei Közlöny. 1916. évf. 12. sz. — *Mahunka Imre: Egyházi népünkünk jövője* (bef. közl.). Értekezés a címben írt tárgyról a r. kat. egyház szempontjából.

U. i. 14. sz. — *Requiem.* Szövegét írta Zilahy Lajos. Zenéjét szerezte Koudela Géza (Ismertetés. L. még: Egyházi Közlöny. 1916. évf. 35. sz.)

Egyetemes Philológiai Közlöny. 1916. évf. 6—7. sz. — *Putnoky Miklós: Arany János Toldi-trilógiája és Densusianu Áron Negriadája.* A román irodalomnak egyik nagy méltánylásban részesülő terméke a Negriada, Densusianu Áron hősi eposza. Ma ugyan már inkább csak irodalomtörténeti értékkel bíró mű, de a maga idejében általános elismerés fogadta. Densusianu hőskölteményén a Toldi-trilogia hatását lehet felismerni; a hatás magyarázata Densusianu származásában és a Negriada keletkezésének körülményeiben gyökeredzik. Densusianu Pop Áron (1837—1903?) magyarországi származású volt; később Romániába került s mint a román irodalom tanára működött Jassyban. Irodalmi tevékenysége széleskörű és sokoldalú. Ő írta meg a románok első irodalomtörténetét. A Negriada c. hősköltemény egyetlen nagyobb szabású költői terméke. E tizenkét énekes eposz első fele 1879-ben, második része pedig 1884-ben jelent meg. Hőse történeti alak, a XIII. század közepén élt és Havasalföld ura volt. Homeros is, Vergilius is hatott Densusianu költeményére, de nagyobbbrészt csak külsőségekben. Arany János művészetének a Negriadára gyakorolt ha-

tása: 1., a hősök jellemének és testi erejének rajzolásában; 2., bizonyos külsőségekben állapítható meg. (Fényes lakomák leírása, kobzos szerepeltetése, szarvasvadászati stb.) Vannak természetesen jellemző különbségek is, melyek a költő eredetiségére vallanak. Densusianu hőskölteménye a hatásban messze elmaradt. Ennek okai: 1., a románoknál a tömegekre is ható irodalmi kritika nincsen; 2., a Negriada a nép részéről megközelíthetlen latinos nyelven és etimologikus ortográfiával van megírva. — *Gálos Rezső*: A Gyöngyösy Irodalmi Társaság 1912—1915 évi Évkönyvét (III.) ismerteti (E mű ismertetését l. folyóiratunk: 1916. évf. 384. l.) — *Bayer József*: *Othello-motivum két magyar vigjátékban*. 1859. június 30-án került színre először a Nemzeti Színházban Györy Vilmostól: Gyula szerelme és Kiséri-től: Egy frakk kevés. A Napkelet (1859. 447. l.) színikritikusa szerint mindkét egyfelvonásos darabnak féltékenységgel az alapja. — *Pápay József*: Szinnyei Józsefnek Magyar nyelvhasznítás c. munkája ötödik kiadását ismerteti és bírálja. — *Trostler József*: *A budai basa a német irodalomban*. Tárgytörténeti utalások. — *Németh Gyula*: *Az «Attila kincs» felírásainak ügye*. Polemia Mészáros Gyulával a címben jelzett tárgyról. — *Hellebrant Árpád*: *A magyar philológiai irodalom 1915-ben*. Könyvészeti egybeállítás.

Élet. 1916. évf. 27. sz. — *Lampérth Géza*: *Magyar író*. Levél egy magyar írónak készülő ifjúhoz. — *Anka János*: *Szívem szerint*. Szabolcska Mihály ilycimű verseskönyvének megjelenése alkalmából a költő irodalomtörténeti jelentőségének fejtegetése. Szabolcska költészetét néhány érzésre, gondolatra, ötletre analizálhatjuk; hét könyvén keresztül első könyvének motívumaihoz jutunk. «Nemes veretű lélek, kiemelkedő egyéniség, de nem nagy költő. Nagyobbak a sikerei, mint az irodalmi értéke.» — *m.*: Komáromi Jánosnak Csanak András Bécsben c. novellakötetét bírálja. Komáromi az elmélázó, múltbanéző komoly hangulatok írója, az élet és természet megfigyelésének mestere.

U. i. 29. sz. — (*a—*): *Jászay—Horváth Elemérnek Tábortüzek c. verskötetét ismerteti*. E könyv «nagy részében verses krónikája a háborúnak és mégis egészében értékes költői munka». (L. még: Világ: 182. sz.)

U. i. 30. sz. — (*a—*): *Kincs István jubileuma* (arcképpel). Kincs István munkásságának méltatása huszonöt éves papi jubileuma alkalmából. «Nagyobb regényei és kisebb elbeszélései, rajzai egyaránt ragyogó kvalitásokat és szembetűnő hibákat tükröztenek vissza... A legnagyobb érték élénk stílusa, magyaros nyelve... Külön említést érdemel satirikus vénája... E téren, mint humoristát, megkülönböztetett hely illeti meg a katolikus irodalomban». — *a. j.*: *Kafka Margitnak, Két nyár c. novellakötetét ismerteti és bírálja*. [E mű ismertetését l. még: Világ: 155. sz. (Btl.-től.)]

U. i. 31. sz. — *Magyar honvéd: Harctéri levél*. Erős kifakadás «a pesti literatura háborús termékei ellen». — *Kálmán György*: *René Bazin*. Tárcaszerű cikk a franciák híres katolikus regényírójáról. — *Háborús könyvek*. Megjegyzések a címben írt tárgyról.

U. i. 32. sz. — (*r. l.*): *Az irodalom pongyolában*. Reflexiók Roboz Imre

ilycímű könyvének megjelenése alkalmából. — *a. j.*: *Aranykéz-utcai szép napok*. Krúdy Gyula ilycímű új könyvének ismertetése és bírálása. «... a történetek a könyvben hibátlan, tökéletes stílusrutinnal megírt, esztétikusan cizelált egyhangúságok.» (E mű ismertetését l. még: *Magyarország*: 238. sz.)

U. i. 33. sz. — *aj.*: reflexiókat fűz Biró Lajosnak egy vallomásszerű megjegyzéséhez («*En általában nem dolgozom valami nagy gonddal.*» Nyugat. 1916. év. 15. sz. 214. l.) — (*a.—a.*): Nemess Ernőnek Tizen-nyolcas honvédek c. háborús könyvét ismerteti.

U. i. 34. sz. — *a. j.*: *Széljegyzetek a kath. sajtó ügyéhez*. Reflexiók.

Frankfurter Zeitung. 1916. évf. VI. 16. sz. (Esti kiadás.) — *Ungarische Kriegs poesie* címen ismerteti egy névtelen szász hazánkfainak «*Von der Donau und der Theisz*» c. műfordítását, rámutatva az erdélyi szász és a magyar szellem közös munkájának szükségességére.

U. i. VIII. 1. sz. (Esti kiadás.) — *Josef Aug. Lux: Im Goethe-Museum zu Budapest*. A szerző azokról a kellemes tapasztalatokról számol be, amelyeket Budapesten a M. T. Akadémia épületének és gyűjteményeinek megismerése alkalmával szerzett.

Germania. 1916. évf. 384. sz. (Morgen Ausgabe.) — *s. Faust auf der ungarischen Bühne*. Rexa Dezső — az Ungarische Rundschau-ban megjelent — hasonló című cikke eredményeinek összefoglalása.

Hadtörténelmi Közlemények. 1816. évf. 1—2. sz. — *Pilch Jenő: Fest Aladárnak Báró Dévay Pál altábornagy (1735—1800) c. történelmi életrajzát ismerteti és bírálja.*

Huszadik Század. 1916. évf. 8. sz. — *Pikler J. Gyula: A háború utáni magyar problémák irodalmáról*. A szerző Altenburger Gyulának Magyar politika a háború után és Hegedűs Lorándnak A magyarság jövője a háború után c. tanulmányait ismerteti és bírálja.

Irodalomtörténeti Közlemények. 1916. évf. 3. sz. — *Bayer József: Vázlatok a magyar művészet multjából*. (bef.). Fejezetei: IV. A «Pesti Műegylet» és első kiállítása 1840-ben; V. A második műkiállítás Pesten s annak közhatása az irodalomban. — *Zsigmond Ferenc: Jókai írói munkássága a szabadságharcig*. Jókai Mór kilenc éves volt mikor a Regélőben, illetőleg a Társalkodóban már egy-egy «költemény» jelent meg tőle s még nem volt tíz esztendő, mikor ötfelvonásos szomorújátékot csinált és ezt el is játszották egy kocsiszínen a szerző és konjugista diáktársai. A pápai diákoskodás idejében is egyre-másra írta költőnk a verseket és elbeszéléseket, de ezeket később kihagyta az Összes Művek jubiláris kiadásából. Hanem a «Zsidó fiút»-t, melyet tizenhétéves korában írt s melylyel dicsőséget is szerzett magának (a Nemzeti Színház pályázatán), már szelleme igazi szülőttének ismerte el, ettől kívánta számíttatni költői pá-

lyáját. Ugyanilyen szeretettel gondol vissza a Hétköznapokra is (1846). Első költői zsenéi ifjúkorának eszméit és hangulatát örökítik meg; ez utóbbiak pedig felejtethetlenné maradtak előtte mindvégig. E hosszabb tanulmány célja — a szerző szerint — megállapítani, hogy Jókai ekkortájt (1843—1849) még nem igen tud az életből meríteni, hanem forrongó képzelete másoktól eltanult sablon kereteiben gyakorolja magát; munkássága több szállal kapcsolódik kortársaiéhoz: a franciák közül Viktor Hugóhoz és Eugene Suehoz, az itthoniak közül Vajda Péterhez, Kuthy Lajoshoz, Nagy Ignáchoz és Petőfihez. Megállapítható továbbá — borzalmas és humoros tárgyú műveit illetően — hogy e legelső munkák egyes vonásai jellemzők a későbbi Jókaira is. — 1. A «Nepeán sziget» az, mely Jókai nevét egy csapásra ismertté tette. A valóságból elég Jókainak egy vékony fonál, melyre képzeletének csodás színű gyöngyei rárakodhassanak. Ez a módszer a Nepean-szigetben kétféle úton jelentkezik. Az egyik az, hogy Jókai valami «krónikát» emleget, mint az elbeszélés forrását. A «realis mag» másik jelentkezési módja e beszélyben holmi földrajzi és természetrajzi tényeknek és adatoknak bámulatosan elhitető összeolvasztása a fantasztikus cselekménnyel. A Nepean-sziget megalkotásának receptje úgy megtetszett Jókainak, illetőleg annyira megfelelt az ő sajátos képzeletének, hogy csekély módosítással derűre-borúra megismételgeti. Sajnos az egyformaság, a gépszerűség nemcsak a témák megválasztásában nyilvánul. Az elrendezés, sőt az előadásmód technikája is egészen sablonos. Felmerül a kérdés, mi vonzotta írónkat e rémregényekben is egyhangú témákhoz? Mit keres ez a végleges pesszimizmus és embergyűlölet egy 19—24 éves ifjúnál? — 2. Mint majdnem mindenik kortársa, a fiatal Jókai is szívvel-lélekkel a francia-imádók felekezetéhez tartozott. Jókai szabadságharc-előtti műveiben a magyar föld szagát teljesen elnyomja a francia romantika exotikus, buja növényzetének kábító illata. E romantika diadalra-vívójének, Victor Hugónak erős hatása Jókaira kétségtelen. V. Hugó és Jókai egyéniségében vannak érintkező pontok, melyek megkönnyítik Jókaira nézve bizonyos eszmekörnek és modornak az átívódását. Jókainak «Az egyiptusi rózsza» c. beszélye több mozzanatában emlékeztet Victor Hugó első regényének Bug-Jargalnak érzékeny történetére. Hasonlóság érezhető a két író eljárás módja tekintetében a Notre-Dame de Paris és a Hétköznapok kezdete között is. Utóbbi művel körül-belül egy időben készült Sue egyik leghíresebb, nagyhatású regénye: a Juif errant. E végtelenen romantikus eseményhalmaznak háttere az 1831-iki nagy koleraveszedelem, mely Ázsiából elindulva végigszántott Európán s bennünket, magyarokat sem került el. Jókai a «Szomorú napok»-ban tudvalevőleg ugyanezt a témát dolgozta fel. Mind a két regényben bűnös összeesküvők igyekeznek a koleraveszedelmet eszközként felhasználni önző céljaik érdekében: Sue-nél a jezsuita klerikalizmus, Jókainál a pánszláv bujtogatás. Megfigyelhető, hogy e korszak romantikus irodalmának nemcsak ideológiája, de frazeológiája is nem egy szempontból közös. A szabad természet ölnél remél menedéket a romantikus hős az emberi faj testi-lelki csenevészése közepette. Ez írók szerint a természet sugalmas ösztöne tiszteletre

méltóbb és nemesebb, mint holmi konvencionális vallásfelekezet. A romantikus regényíró akkor is kivételes lénynek tudja feltüntetni alakjait, ha nem viheti is el őket valami lakatlan szigetre. A rút külső gyakori módja a végzet büntetésének. (A szerző e pontokon is mindenütt utal a megfelelő Jókai-helyekre.) A testvér (és unokatestvér) iránti szerelem természetellenes bűnének bizar eszméje — talán V. Hugó Lucrece Borgiajának hatásaképpen — több alkalommal foglalkoztatja Jókai képzeletét. Az ellentét-hajhászás családi betegsége ez irodalmi irány termékeinek, köztük Jókai munkáinak is. A stílus is csupa ellentéteken épül fel. — 3. V. Hugó, E. Sue és más romantikus írók művei nem csupán közvetlenül hathattak Jókaira, hanem hazai közvetítéssel is. Vajda Péter, kinek képzelete nem kevésbé merész Jókaiénál, inkább a német romantika homályosabb, elvontabb, filozófikusabb levegőjét szívja, de végre is a két romantikus áramlat rokon egymással s kölcsönhatásban vannak; Jókaira kétségtelenül hatott Vajda Péter képzelete az ázsiai témákkal, különösen India perzselő honával. Vajda mintájára Jókai is ép úgy összevegyíti a prózát a verses formával, mint a képzelet feladatát a tudományával. A ritmusos prózára nézve különben elég sok példát látott Jókai Kuthy Lajos műveiben is. Egyes patétikus feljajdulások, moralizáló intelmek, szintén Kuthyra vagy ő rajta keresztül E. Suera látszanak visszavezetni, bár e téren Jókai nem esik oly túlzásokba, mint amazok. Az alkalmiszzerű közérdekű témák közt pl. a zsidókérdés majd mindegyik írónknál szerepel ekkortájt. (L. Jókai Zsidó fiú c. drámáját is.) Szerencsésebb úttörője Jókainak Kuthy Lajos a tájleírások terén. Nagy Ignác, kihez a pártfogó iránti hála is fűzte írónkat, szintén alighanem hatással volt Jókaira, írói egyéniségének főképp a mókázásra hajló vonásával. Petőfi «Felhők»-jének (1846) keserű reflexiói közül találkozunk egyikkel-másikkal Jókainál is, pl. «A remete hagyományá»-ban (1847) és «Az üstökös útjá»-ban (1848). Viszont az «Apostol» és a «Hóhér kötele» némany részleteit (1848) Jókai hatásának tekinthetjük, amint hogy utóbbira nézve ezt maga Jókai is vitatja. A legfontosabb Petőfi-hatás a «Helység kalapácsa» révén, Jókai humoros stílusában állapítható meg. — 4. A romantikus író képzelete végtelen eszményítvén alakjait testi és lelki felükről egyaránt, az eredmény rendszerint egy-egy torzkép, mely ijesztő vagy nevetséges szerepre kívül-belül egyformán alkalmas és e szerepeket az író alanyias szeszélye cserélgeti. Vannak Jókainál tartalékban holmi «amfibialis» finctorok, taglejtések, helyzetek és kifejezések, melyekkel — mint valami tolvajkulccsal — a szív világának legkülönfélébb zárait próbálja nyitogatni az író. (A nyomorék naplója; Keselyő Péter stb.) A romantikus novellák nagyképküszködő stílusa is megért lassanként arra, hogy kiparódiázzaltassék. Legismertebb kísérlet e téren Petőfítől «A helység kalapácsa», bár ez sem előzmények nélkül született meg. (Ilyen pl. Kovács Pál Hű Misa c. elbeszélése.) A Hétköznapiak legelső sorain a legmegjelöltebb hatást «A helység kalapácsa» gyakorolta. A Hétköznapiak stb. egyes részletei egyebekben afféle humoros életképeknek tekinthetők, amilyenekből, Jókai kedves könyve, a Dickens-féle Pickwick-club van összeállítva. A Hétköz-

napok a túlzó romantika görög-tüzes világitása mellett is egész sorát mutatja azoknak a fejlődésre teremt csiráknak, melyek később Jókai költészetének legsajátosabb szépségeiként fognak kibontakozni. Az alföldi színmagyar népelet alakjai és jelenetei e regény írásakor ragadták meg először képzeletét, bár általában a parasztsztyá Jókai szabadságharcelőtti műveiben is csupán a mulatságos torzítás eszközeiként szerepel. Az első regényben a humoros részletek (és a szép leírások) azok, melyek leginkább rávallanak a későbbi Jókaira, és a melyek ma is legkevésbé elavultaknak tünnek fel. A romantika eszményítő pátosza és színes világitása nem aluszik ki Jókai későbbi műveiben sem, de igazabbá válik, mert hozzákapcsolódik egy valóban átélt romantikus hőskorszakhoz. — *Dézi Lajos: Régi magyar verseskönyvek ismertetése.* VI. A Lipcsei kódex. E kéziratos könyv a lipcsei városi könyvtárban őriztetik. Felfedezése körülményeiről Toldy Ferenc leveleiből értesülünk. Ezek szerint dr. Wolf Ferdinánd a bécsi cs. Akadémia titkára figyelmeztette rá először Toldyt, ki aztán lemásoltatta; e másolatot Szilády Áron megbízhatatlannak mondja. A XVII. századból való kötet másolója (1615—1623 táján) Nagy Tamás volt. A két részre oszló szöveg első fele 31 kisebb, vallásos, oktató és hazafias költeményt, második fele két historiás éneket, egy egyháztörténeti és tíz bibliai históriát foglal magában. A szerző a kiadatlan darabokat betűhő másolatban közli. — *Harsányi István: Hét levél Kazinczytól, kilenc Kazinczyhoz.* (Bef. közl.) Adatközlés az 1797. V. 13—1828. XI. 26. közti időből. — *Vértesy Jenő: Maddch egy drámai töredéke.* A II. Lajos c. 1855-ből való mű töredéke (v. ö. folyóiratunk: 1914 évf. 302. l.). — *Kardos Lajos: Arany Jánosnak Kain-Borsos Rózához* (1865. V. I.) írt levelét, — *Kristóf György: Helmezynek Sipos Pálhoz* (1813. XII. 26.) intézett sorait közli. — *Szűcsi József: Szentmiklóssy Alajos levelei* (I). E közlemény szerzője ki fogja adni Szentmiklóssy máig összegyűjtetlen verseit s ezekhez mintegy bevezetésül most közrebocsátja a költő leveleit, melyek közül az itt kiadottak Horvát Istvánhoz, Helmezy Mihályhoz, Szemere Pálhoz, Döbrentei Gáborhoz, Berzsényi Dánielhez vannak intézve. — *Király György: Prém Lorándnak, Kóvér Lajos élete és drámaírói pályája,* — *Vnutskó Bertának: Jókai Mór drámai munkássága,* — *Jaulus Ilona: Zuber Marianának: A hazai németnyelvű folyóiratok története 1810-ig,* — *K. E.: Ferenczy Zoltánnak: Magyar Shakespeare-tár* (VIII. k.) c. munkáját ismereti és bírálja. (Az első két mű ismertetését l. folyóiratunk: 1916. évf. 266, 11. l.). — *Hellebrant Árpád: Repertórium.* Magyar irodalomtörténeti tárgyú könyvészeti egybeállítás.

Keresztény Magvető. 1916. évf. 3. sz. — *Radványi József: A Todorzku-töredék első darabja.* Adalék XVI. századi irodalmunk történetéhez. (Szilvási János latin verse Femmich János halála alkalmából.)

Korrespondenzblatt Des Vereins Für Siebenbürgische Landeskunde, 1916. évf. 4—7. sz. — *Arnold Henrich: Koszójánosnak, Fessler Ignác Aurél élete,* — *A. Schullerus: Lakos Bélának, Heltai Gáspár reformátor és kora,* — *Arnold*

Henrich: Kádár Jolánnak A budai és pesti német színészet története 1812-ig, — *Ss.*: Zuber Mariannának, A magyarországi német folyóiratok története 1810-ig c. munkáit ismerteti és bírálja: (Az utóbbi három mű ismertetését l. folyóiratunk: 1913. évf. 554. l. 1915. évf. 153. l., 1916. évf. 430. l.)

Könyvtári Szemle. 1916. évf. 1. sz. — *Kremmer Dezső*: *Könyvtári élet Pest Budán.* Az első pesti antikvárius (1793 táján) Gleixner János volt. Kedvelt könyvesbolt lehetett a XVIII. század utolsó évtizedében a Kiss Istváné is a piaristák épületében. Itt jöttek össze Bene Ferenc, Vályi András, Virág Benedek s a fiatal írónemzedék egy-két tagja. Be-bejárta ide a híres péceli könyvgyűjtő gróf Ráday Gedeon is, kinek diszkrét anyagi segítségével nem egy jó könyv látott napvilágot. Az első pesti kölcsönkönyvtárat Mosóczy Institoris Gábor alapította 1793-ban. — *Dienes László*: *Mi tesz egy regényt erkölctelenné.* Elmélkedés a címben írt tárgyról. — *Corinne Bacon*: *What makes a novel immoral?* (New-York; Wilson.) 1914. 24. l.) c. tanulmánya alapján. C. Bacon szerint erkölctelen az olyan regény, melynek elolvasása után rosszabbak vagyunk, mint azelőtt. Hogyan idéz elő rontó hatást a regény? Felelet: Felébreszti alacsonyabb indulatainkat, ösztöneinket. Ide tartoznak azok a regények, melyek a szenvedélyt az erkölcsi parancsok fölé helyezik. 2. Egy regény ártalmas lehet azért is, hogy megzavarja a jóról és rosszról való fogalmainkat. Az igazi művészi alkotás sohasem prédikálja az erkölcsöt, erkölcsi hatása az erény szépségének és a bűn visszatartó voltának megéreztetésében áll. 3. Erkölctelen lehet a regény az élet hamis bemutatása által is (pl. lélektani valószínűtlenség, egyoldalúság, beteges túlzás, tények meghamisítása.) Általában egy regényt erkölcsössé vagy erkölctelenné nem tárgya, hanem a kifejezés, a megírás módja tesz. Figyelembe veendő azonban, hogy a hatás nem csupán a könyv tulajdonságaitól, de az olvasó lelki berendezésétől is függ. — A szakirodalom rovatában Gulyás Pál: *Mátyás király könyvtára* c. munkájának rövid ismertetése.

Kritika. 1916. évf. 1. sz. — *Tanulmány Molnár Ferencnek «Az ördög» c. darabjáról.* E hosszabb cikk szerint «Az ördög» rokonságot mutat Echegeraynak «A nagy Galeotto»-jával és Knoblauchnak «A Faun»-jával. «A testőr» pedig a «Figaro házassága»-val. A «Fehér felhő»-ben Szép Ernő ismert motívumai szerepelnek: a magyaros naivitás, a felhő, a gyermekek, az álmok.

Magyar Figyelő. 1916. évf. 13. sz. — —*ly*: *Malonyay Dezső.* M. D. tanár, elbeszélő, drámaíró, ujságíró, műkritikus volt. Élet-ideáljában a nap a magyar nép volt, a magyar lélek, a magyar érzés, a magyarság. Debrecen és Kolozsvár után indult Párisba, tehát oly ifjúkori emlékekkel, amelyek minden író és művész életére a legnagyobb erővel és állandóan hatnak. Párisban Munkácsynak lett bizalmasa. M. rajongással nézett e művészre s a külföldi, olykor ellenséges kritikával szemben könyvekkel

akarta megvédeni. A teljes Munkácsyt akarta bemutatni fejlődésében. E vágy adott létet két érdekes műnek; az egyik Munkácsy visszaemlékezései, a másik egy nagy, képes mű. A híres művész a visszaemlékezésekhez bizonyára sokjegyzetet írt, a többi — Munkácsy adatai, megjegyzései alapján — Malonyay íróasztalán készült. M. D. tárcaleveleket is írt Párisból. Amit odakünn pedzett, azt Budapesten letelepedve folytatta. Egy napilap szerkesztőségében kapott helyet s a lap rábizta a műkritikai rovatot. Nagy hévvel kereste a magyar mesterekben a hazai akcentust, a magyaros hangulatot. A művészeti irodalom nagyon kedves munkát jelentett neki; szíve másik fele a szépirodalomé volt. Malonyay akkor tűnt fel elbeszéléseivel, a mikor Guy de Maupassant dicsősége, még nem csupán az irodalomtörténeté volt. E varázs alól a magyar író nem vonhatta ki magát. A Maupassant-hatások mellett még egy magyar befolyás is megérzik rajta: Petelei Istváné. Elbeszélései, regényei tösgyökeres magyar alakoktól válnak népesekké. A magyar dzsentri és a magyar paraszt lett kedvencévé. Nincs átértettebb, szubjektive igazabb regénye a «Virtus»-nál. Ez mintegy tömörítve adja minden írói készségét, ideálját, sőt titkos vágyait is. Főhőse: a magyar úr, aki virtusból veri el a vagyonát, de dolgozni is megtanul virtusból. Ez a regény nem csupán egyik legjellemzőbb műve, de ha helyesen olvassuk, valóságos program. A magyar sajtóságok értékének lelkes világgá hirdetése. — *Rubinyi Mózes: Sebők Zsigmond és Mikszáth Kálmán.* Sebőköt Mikszáth Kálmán fedezte föl még Szegeden, írói nagyságát írók hirdették először. Szegeden kezdte azt a munkáját, mely fölemelte, annál az asztalnál, melynél azelőtt Mikszáth dolgozott. Onnan jött fel Pestre Sebők, kiről Mikszáth 1887 február 12-én melegen írt a Pesti Hirlapba, abból az alkalmából, hogy «Alakok» c. kötete megjelent. Később ő is a Pesti Hirlaphoz került s együtt dolgozott a «Jó palócok» szerzőjével. Megtörtént, hogy a képviselőházi ülésre is Sebők ment el pártfogója helyett, ő referált, Mikszáth aztán elolvasta az esti lapokban a beszédek szövegét s nem egyszer úgy írta meg kedvelt karcolatait. Sebők önálló egyéniség, de tán az a szerencse, hogy Mikszáth alatt és nyomán dolgozott, megismerhető művein, bár a tőle nyert hatásokat nemes művészettel olvastotta bele saját egyéniségébe. Humorista ő is, ki az adomát rajzzá szélesíti, de nem érzéki soha, mint mestere. (L. «Hivatal» és «Miszisz kulcsár» c. rajzait.) Mikszáth is, Sebők is rajongója a gyermeknek, de mily különböző módon szerepel a gyermek az ő alkotásaikban. Mikszáthnál a gyermek a mi életünk rajzának kiegészítő alakja. Az, amit a fiáról írt, nem a gyermekeknek szól, hanem a nagyoknak. Sebők írói alkotásainak legjáva ifjúsági könyv. A szó nemes, becsületes értelmében ő a próza Pósjája, Benedek Elek és Gaál Mózes mellett ifjúsági irodalmunk egyik megalapozója. Stílusának nemes egyszerűsége, humorának bájos tisztasága predestinálták e nagy munkára. Mackó-alakja az európai ifjúsági irodalom legjáva termékeihez tartozik. (Sebőkre nézve l. még: A Hét: 24. sz. — Budapesti Hirlap: 158. sz. — Magyarország: 156. sz. — Vasárnapi Ujság: 24. sz. — Az Érdekes Ujság: 25. sz. — Tolnai Világlapja: 25. sz. Utóbbi három helyen arcképe.)

U. i. 14. sz. — *Pakots József; Zoltánka takarékos.* Novella Petőfi Zoltán színészkedéséről. — (K. A.): *Szunyoghy Miatyánkja.* Gárdonyi Géza ilyenmű regényének bírálata. Gárdonyi sorsregényt írt, egy férfi sorsát, akinek élete gyermekkorától az apróbb és nagyobb szerencsétlenségek sorozata. Mint egy vezérmotívum, úgy vonul végig a könyvön Gárdonyi elmélete az értelem és a fantázia harcáról, mert e kettő körül forog az ember sorsa. — G.: *Magyar szavak a német nyelvben.* Simonyi Zsigmond e tárgyról (l. Vossische Zeitung 1916. évf. márc. 19. sz.) írt cikkének rövid ismertetése.

U. i. 15. sz. — *Csathó Kálmán: A «nemzeti» Nemzeti Színház.* A Nemzeti Színháznak talán fennállása óta nem végződött még szezonja olyan fényes pénztári eredménnyel, mint az 1915—16-iki, amikor pedig egyetlenegy modern francia vagy angol darabot sem játszott, hanem csak klasszikusokat és magyarokat. Ha a jövőben a klasszikusokon kívül csupa magyar darabot adhat, akkor a Nemzeti Színház csakugyan «nemzeti» lesz. — *Felvinczi Takács Zoltán: A turáni kérdéshez.* (Válasz dr. Germanus Gyulának. V. ö. Magyar Figyelő 1916. évf. 6., 7. sz.) Az ókori kínai történetírók adataira nyugodtan építhetünk. Komolyságukról meggyőződhetünk Hirth Frigyesnek Attila családfájáról írt tanulmányából is (Keleti Szemle I. évf. 2. sz.). Hirth ez értekezésben Radloffal egyetértve kimutatja, hogy Attilának a Thuróczi-féle krónikából ismert családfája és a legrégebbi kínai történelmi művek, a «Shi-ki» (írója Si-ma Ts'ien) meg a «Ts'ien-han-shu» megfelelő adatai kölcsönösen igazolják egymást. (L. még e tárgyról Szász Zoltán hozzászólását. Nyugat, 1916. évf. 16. sz.)

U. i. 16. sz. — *Hendel Ödön: Attila emlékezete a Venetóban.* Attila alakjának hosszú tizenöt század múlva is, ha többé-kövésbbé eltűnőfélben, de mégis nyoma van a velencei tartomány népének köztudatában. A szerző e nyomokat röviden ismerteti.

U. i. 17. sz. — *V. M.: Riedl Frigyes.* (Hatvanadik születésnapja alkalmából. 1916. szept. 12.) — *Gesztesi Gyula: Salgó Ernőnek Írók és színdarabok* [e mű ismertetését l. még: Magyarország: 162. sz. (h. f.-től). Világ: 168. sz. (Blél-től)] és Palóczi Edgárnak Bárány Tóth Ferenc, a Dardanellák megerősítője (1733—1793) c. könyvét ismerteti.

Magyar Középiskola. 1916. évf. 5—6. sz. — *Bartha József: Az igazi Rákóczi.* Kifogások Szekfü Gyula, A száműzött Rákóczi c. könyve ellen az iskola szempontjából. — *Bán Aladár: Sebestyén Gyulának A magyar rovásírás hiteles emlékei,* — b. j. pedig Harsányi Istvánnak A Pataki névtelen neve c. munkáját ismerteti. (Utóbbi két mű bírálatát l. folyóiratunk: 1916. évf. 295. és 264. l.)

Magyar Kultura. 1916. évf. 12. sz. — *Várdai Béla: Visszatekintés a színházi évadra.* Összefoglaló színibírálat. — *Szira Béla: Szederkényi Annának Amíg egy asszony eljut odáig c. regényét ismerteti és bírálja.* Van mai irodalmunkban — kivált nőíróink tollán — egy újabb irány. Külföldi hatásra termett. Meg nem értett asszonyok szerepelnek benne.

A tétel mindig egy, csak a kidolgozás más. Szederkényi Anna a gúnyoros realizmust tartotta helyesebbnek . . . Idegesen nyögdécselő irányregény ez, az «örökös asszonyorsz»-ról. Nőiróink általában jól csevegnek. Szederkényi Annának ezenkívül még érdekes is a stílusa. — *Juhász Kálmán*: Krámer Tamásnak A protestáns vallás terjedésének okai hazánkban 1551-ig c. könyvét ismerteti.

U. i. 13—14. sz. — *Szász Béla*: Gárdonyi Gézának Szunyoghy Mityáncja c. regényét és Lampérth Géza A magyar katona ezer éven át c. könyvét, — *Alszegehy Zsolt*: Keleti Arturnak Angyali üdvözet, — *Salamon Lászlónak* Eros oltárára, — *Székely Jenőnek* Csönd, — *Papp-Váriné* Sziklay Szerénának Háborús visszhangok c. verskötetét, — *Várdai Béla*: Köveskúti Jenő verseit (Árnyak) ismerteti és bírálja. — Keleti Artur kötetéről ezt olvassuk: A forma, a cím, a metszetek és Krisztus-emlegetések után az ember várna valamit a franciskánus költők érzésvilágából és helyette a keresztény erkölcs és világfelfogás eltorzult megnyilatkozását kapjuk. — Kövesligeti Jenő verseiben elhunyt neje emlékének áldoz. A kötetnek nemcsak egyes darabjában, hanem egészében is van szépen kikerekedő kompozíciója. Valóságos kis lírai regényt nyújt. Eredetisége még csak ottan van, hol Petőfi-reminiscenciák, hol német érzelgős költők motívumai kapcsolódnak saját hangsoraiba. — *N. N.*: Új költészet. Reflexiók és idézet Komját Aladárnak A Tett II. évf. 14. sz.-ban megjelent Tavaszí ditiramb c. versével kapcsolatban. — *B. B.*: A kath. Sajtóegyesület. Elmélkedés a katolikus sajtó létkérdéseiről. — *Elcsukják a Fidibusz egész szerkesztőségét*. Reflexiók.

U. i. 15—16. sz. — *Várdai Béla* és *Alszegehy Zsolt* a bírálataikra (l. előző szám) tett megjegyzésekre válaszolnak. — *Várdai Béla*: Szépirodalmi folyóirataink szemléje. (I.) A Budapesti Szemle, Katolikus Szemle, Magyar Figyelő, A Cél és a Nyugat c. folyóiratok 1915. évfolyamai szépirodalmi és kritikai részének beható bírálata.

Magyar Nyelvőr. 1916. évf. 4. sz. — *Simonyi Zsigmond*: A közigazgatási szójegyzék. Az újabban fölfedezett nyelvemlék rövid ismertetése (v. ö. Magyar Nyelvőr: 1916. évf. 5—6. sz. és Magyar Nyelv: 1916. évf. 4. sz.) *Gesztesi Gyula*: Négyesy László Zrínyi-kiadása. Könyvismertetés nyelvészeti szempontból: «Négyesy Zrínyi-kiadásával minden eddigi fölöslegessé lett és az új kiadás nélkülözhetetlen minden nyelvészeti, szövegkritikai vagy filológiai kérdésben.» — *Horváth János*: Rovás. Panasz a nyelvrontók ellen. — *Pál Antal*: Aranynak egy jegyzetéhez. A szerző hozzátétele szerint Aranynak a Toldi Szerelme VI. é. 32. versszakához írt e szavai «az én értésemre» így volna helyes: «az én értemre». (Ez oly szerkezetű kifejezés, mint «tudtomra».) — *Germanista*: Német hivatkozás magyar nyelvészekre. Utalás arra, hogy újabban a németek mind sűrűbben hivatkoznak tudományos irodalmunkra.

U. i. 5—6. sz. — *Simonyi Zsigmond*: Szekfü Gyulának: Mit véttetem én c. munkáját, — *Simai Ödön* pedig *Heltai Gáspárnak* Trócsányi Zoltántól kiadott Hálóját ismerteti és bírálja (utóbbi műre *Simonyi Zs.*

is tesz néhány megjegyzést). — *Kovács Márton: A Halotti Beszéd nyelv-járása.* Erdélyi Lajos ilycímű tanulmánya eredményeinek rövid ismertetése (v. ö. folyóiratunk: 1915. évf. 220. l.).

Magyar-Zsidó Szemle. 1916. évf. 2—3. sz. — *Blau Lajos: A világ legrégibb olvasási tilalma.* A legrégebb olvasási tilalmat, amelyet a világtörténelem ismer, Akiba adta ki (Kr. u. 100 körül). Az olvasási tilalom épen a biblia szelleméhez legközelebb álló könyvekre (Szirach, Lama, Tiglia) mondatott ki. — *Venetianer Lajos: Az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat Évkönyvét,* — *Klein Miksa* pedig A Magyar Zsidó Hadi Archivum Almanachját ismerteti.

Magyarország. 1916. évf. 205. sz. — *(O—k.): Az irodalom budoirjában.* Roboz Imre ilycímű könyvének ismertetése.

U. i. 203. sz. — *Lehrer Andor: Az 1-es honvédek nótái.* Adatközlés és ismertetés.

U. i. 242. sz. *Kacziány Géza: Egy német Rákóczi-dráma.* Tárca.

Múlt és Jövő. 1916. évf. 7. sz. — *Patai József versei angol fordításban.* A New-Yorkban megjelenő The Hebrew Standard amerikai angol-zsidó hetilap idei húsvéti számában közli Patai Józsefnek három háborús versét William N. Loew magyar származású amerikai író műfordításában. Patai Józsefnek «A vörös tengeren» c. verse már német, héber és lengyel fordításban is megjelent.

Múzeumi És Könyvtári Értesítő. 1916. évf. 2—3. sz. — *Gulyás Pál: Dienes Lászlónak Valter Hofmann könyvtári törekvései c. munkáját,* — *N. n.* pedig az Aradi Kölcsey-Egyesület 1914—15. évi Évkönyvét ismerteti.

Népművelés. 1916. évf. 2. sz. — *Taine magyar hatása.* Névtelen ismertetés Nagy József cikkéről. (Uránia, 1916. 2. sz.)

U. i. 3. sz. — *Balázs Béla: A háború esztétikai veszedelmei.* Van a háborúnak valami hatalmas, patétikus szépsége, mely minden idők legkifejezőbb, legdekoratívabb és legtisztább szimbolikájú költői témává tette. A háború és harc kivált a modern világirodalomban sokkal nagyobb helyet foglal el, mint az életben és sokkal nagyobbat, mint érzéseinkben és ideológiánkban. A halál szülője a művészetnek is és műzsája a filozófiának. «De nem baj-e, hogy ez a ritka pátoszú műzsa ma ötven millió férfi kedvese lett?»

U. i. 4. sz. — *Havas István: Egri György (1861—1916).* Az elhunyt meseíró az Én Ujságom dolgozótársa volt és sok zengő mesével gazdagította a magyar gyermek-irodalmat. Sem az Andersen édeskés világa, sem a Schmidt Kristóf kihívó erkölcsössége, sem az Ezópusi mesék oktató elmeéle nem hatott rá. Az ő meséinek dajkáló édes anyja a falusi népmese, úgy, ahogy az a magyarok ajkán él. Az ifjúság számára megírta Mátvás király és Jókai Mór életét is.

Néptanftók Lapja. 1916. évf. 28. sz. — *Azokkal, akik sirnak.* Schack Béláné ilycímű verseskönyvének rövid ismertetése. [L. még: Egyházi Közlöny 28—29. sz. (K. M.-tól)].

Neues Pester Journal. 1916. évf. 186. sz. — *J. S.: Ungarische Kriegsliteratur.* (Tárca.) L. u. e. szerző hasonló tárgyú cikkeit a Neues Pester Journal 1916. évf. 168. és 363. sz.-ban.) A következő háborús vonatkozású könyvek ismertetése: Balázs Béla: Lélek a háborúban; Göndör Ferenc: A szenvedések országútján; Simon Vilmos: Hadak útja; Fényes Samu: Háborús jegyzetek; Berend Miklós önkéntes honvéd-törzsorvos harctéri naplója; Lévai Mihály: A fekete hegyeken (haditudósítások Montenegró kapitulációjáról); Lampérth Géza: A magyar katona ezer éven át; Barabás Béla: Magyar hadifoglyok élete orosz-olasz földön; Molnár Jenő: Muosa a fronton.

U. i. 201. sz. — *J. S...i: Ungarische Literatur.* (Tárca.) A következő szépirodalmi és kritikai művek ismertetése: Herczeg Ferenc: A hét sváb; Csergő Hugó: A mi szívünk asszonya; Kenedi Géza: Írások és tanulmányok; Csathó Kálmán: A varjú a toronyórán; Kaffka Margit: Két nyár; Gárdonyi Géza: Szunyoghy Miatyánkja; Salgó Ernő: Írók és színdarabok. (A cikkből kitűnik, hogy Herczeg Ferencnek A hét sváb c. regénye nemrég német fordításban is megjelent a Neues Pester Journal-ban.)

Nyelvtudományi közlemények. 1916. évf. 2—3. sz. — *Tolnai Vilmos:* Kiss-Erős Ferencnek, A magyar nyelv c. munkáját ismerteti és bírálja. (E mű ismertetését l. folyóiratunk: 1916. évf. 154. l.)

Nyugat. 1916. évf. 13. sz. — *Schöpflin Aladár: Magyar regények.* Gárdonyi Géza: Szunyoghy Miatyánkja, — Herczeg Ferenc: A hét sváb, — Csathó Kálmán: A varjú a toronyórán, — Lakatos László: Tavaszí játéka c. regényének ismertetése és bírálata. Gárdonyi regényében olyan elmés és érdekes keretet csinál a regény köré, amely érdekességre szinte vetekszik a tulajdonképeni történettel. A regény főszereplője elmondja egész élettörténetét. Megvan a műben a nőnek az a kétféle változata, amely úgy látszik, Gárdonyi tudatában a nő egyetlenes típusának két alakba való osztása: az anyagi tisztaságú s az alapjában nem rossz, de teljesen földi nő. Megtaláljuk a regényben Gárdonyi életfilozófiáját is, amely bizonyos józan miszticizmust hirdet. Herczeg Ferenc «A hét sváb»-jának tárgya a délvidéki polgárok és parasztok szerepe a szabadságharc felfordulásban s alaphangjában van valami része annak a fölénynek, amellyel a kisvárosi polgárságot nézi az, aki magasra emelkedett belőle. S van valami része benne annak a szatirikus székszevisnek, amellyel a hűvös, reális ítéletű... nagyvilági ember néz mindenre, ami... retorizáló pátosz, romantika. Legmélyebb és legérdekesebb része Herczeg ábrázolásának — e műben — a nemzeti karakterek és típusok különbségeinek szemléltetése, ahogy ugyanazon események közben, ugyanazon indulatok hatása alatt

magyarok, svábok, szerbek viselkednek. Ez a szemléleti mód csaknem új irodalmunkban; s új a pátosz megjelenése az ábrázolásban. (Damjanich és Maderspach F. rajzában.) Csathó Kálmán előadásmódjában sokat tanult Jókaitól, Mikszáthtól, Herczeg Ferentől, s amit tanult, azt bátrabban meri megmutatni, ami az övé, abban habozóvá lesz. Lakatos László regénye regényül első műve az írónak. Vannak ingadozásai a mese vonalainak vezetésében, a főalaknak a világgal való viszonyításában, egyes mellékszereplők megrajzolásában. A földolgot azonban, amelyek a regény intenciói szerint hangsúlyozottan lélektaniak, . . . meggyőzően oldja meg.

U. i. 14. sz. — *Lengyel Menyhért*: Salgó Ernőnek Írók és színdarabok c. kritikagyűjteményét és Kosztolányi Dezsőnek Tinta c. könyvét, — *Schöpfert Aladár* pedig Szederkényi Annának Amíg egy asszony eljut odáig c. regényét ismerteti és bírálja. Szederkényi Anna regényének tárgya: egy nő csalódása a szerelemben. Minden írói formátlanságán . . . túl az ad neki egészen ritka érdekességet, hogy akaratlanul . . . szinte leleplezészerű bizonyosságait adja az asszonyi természet bizonyos fontos és szembevetendő vonásainak. Lengyel Menyhért szerint: «A Salgó Ernő igazi kiválóságát éppen az bizonyítja, hogy tartalmas és tömör esszéi mellett napilapokba írt szinikritikái is, így összegyűjtve, egy olyan könyvet tesznek ki, melyhez foghatót a mi irodalmunkban csak Gyulai-, Péterfi-, Ambrus Zoltán- és Ignotusnál találunk, a külföld jelenkori esszé-íróinál pedig alig leljük párját.» — A Disputa-rovatban *Biró Lajos* egyes szók jelentésárnyalatán vitatkozik Halász Gyulával.

U. i. 16. sz. — *Szini Gyula*: *Zuboly könyve*. A Bányai Elemér-émlékönyv rövid ismertetése. — *Szász Zoltán*: *Turánizmus*. «A magyar probléma, mint minden nép problémája ez: . . . miként lehet a civilizációnak egyre magasabb és magasabb színvonalára emelni az embereket? Mindenféle fajji elzárkózás csak hátráltatja ennek a problémának a megoldását, az olyan torz gondolatból kiinduló, mint amilyen a turánizmus pedig egyenesen kultura-ellenes.» (L. e tárgyról Magyar Figyelő 6., 7. és 15. sz.-ban Germanus Gyula és Felvinczi Takács Zoltán cikkeit.)

Ösvény. 1916. évf. 1—2. sz. — *Kajlós (Keller) Imre*: *Böhm Károly és a háború*. A cikk Böhm Károlynak, a néhai jeles magyar bölcseletnek (Petrovich Somához 1871. II. 10-én, az 1870/71-iki német-francia mérközés alkalmából írt levele alapján) a háborúra vonatkozó gondolatait ismerteti. Böhm csak akkor ismeri el jogosnak a véráldozatot, de nem a háborút, ha az emberiség jó és hasznos társadalmi intézményeket akar a maga boldogulására teremteni, az uralkodó állami hatalom ellenére. — *Weiszer Róbert*: *Egy kevéssé ismert Thököly-dráma*. 1839-ben a leipzigzi Einhorn-cégnél egy mű jelent meg névtelenül. Címe: *Leben und Thaten Emerich Thököly's und seiner Streitgenossen*. Ein historisches Drama von A. Z. Az A. Z. alatt egy pozsonyi tanár rejtőzött, Schröer Gottfried Tóbiás (1791—1850), ki nagyszámú munkáinak javarésztét Christian Oeser álnév alatt vagy névtelenül bocsátotta közre. A dráma nem egyéb, mint a Thökölyi-féle szabadságharc történetének elbeszélése drámai képek alakjában

Inkább olvasásra, mint előadásra szánt mű. Úgy látszik Schröer előtt drámája megírásánál Goethe Götz von Berlichingenje lebegett. A szereplő személyek mind történelmi nevek, kivéve néhányat, mint amilyenek Bunkó-cigány és leánya Evica. Valószínű, hogy a szerző a régi kor leple alatt saját kora vezető embereinek akarta megmondani az igazságot. — (H): *II. Petróczy István és Révay Erzsébet levelei.* (Befejező közl. Az előző közlemények u. e. folyóirat I., II., III. évfolyamában jelentek meg.) Adatközlés. Tíz levél az 1696. I. 24. — 1699. VIII. 3. közti időből a zayugróci gróf Zay-könyvtárban őrzött eredetiek alapján. Révay Erzsébetnek egy — a versfők szerint — urát vigasztaló-verse is ott van a levelek közt. — *Hegyaljai Pál: Verseskönyvek.* Vargha Gyula, Bárd Miklós és Szabolcska Mihály nemrégiben megjelent versköteteinek ismertetése és bírálata. Vargha költészetének tárgyai az épen nem viharos, de annál mélyebb s igazabb szerelem, az inkább bölcs, mint merész hazafiság, az odaadó természetszeretet, a magyar néplélek belső élete, a mulandóság és ősz, végül a vallásos hit. Minden tárgy igazi költői forrása lelkének. Bárd Miklós a régi magyar erények dicsőítője és énekese. Férfiideálja rokon Berzsenyiével. Életeszménye magasan áll az új költőnemzedék felett. Szabolcska Mihály költői értéke, irodalomtörténeti helye már meg van állapítva. Meglepő, hogy bár pap, új kötetében (Szívem szerint Budapest, 1916.) egyházi ének nincs. — *A száműzött Rákóczi.* A Szekfű Gyula ily-című könyve körül támadt vita ismertetése.

Pester Lloyd. 1916. évf. 93. sz. — *Ungarische Soldatenlieder in Deutschland.* A cikk Binder Jenőnek a Berliner Tageblattban közölt katonanóta-fordításait ismerteti.

U. i. 127. sz. — *Richard Charmatz: Kürnberger und Széchenyi.* Kürnbergernek egy 1866-ban megjelent *Erinnerungen an Széchenyi* c. füzetét ismerteti.

U. i. 146. sz. — *Eugen Mohácsi: Neue ungarische Literatur.* Tárcza Kosztolányi Dezső, Karinthy Frigyes és Keleti Artur legújabb kötetéről.

U. i. 157. sz. — *Bernhard Alexander: Sigmund Sebők.* Főleg gyermekeknek írt egész odaadással. Igazi nagyságát a falusi történetei mutatják. Nem hajhászta a népies szólásokat, hanem természetes maradt. Ismerte a népet s így típusokat tudott teremteni. Alakjai mindegyikének van valami poetikus vonása, a legdurvábbnak is. Erősen lírai természet.

U. i. 194. sz. — *L. B.: Ein ungarischer Roman.* Csathó Kálmánnak Varjú a toronyórán c. regényét méltatja.

U. i. 195. sz. — *Eugen Binder: Das ungarische Volk in seinen Liedern.* Néhány magyar népdal és aktuális katonanóta rövid magyarázatokkal kísért fordítása.

U. i. 210. sz. — *Paul Balogh: Franz Deák in der Wiener Hofburg.* Deák 1866 július 19-iki királyi kihallgatásának története.

Potsdamer Zeitung. 1916. évf. VI. 16. sz. — *Schiller auf der ungarischen Bühne.* Bayer József értekezésének ismertetése különös kiemelésével annak

a körülménynek, hogy Sch. első darabjait előbb játszották nálunk, mint pl. Bécsben.

Protestáns Egyházi És Iskolai Lap. 1916. évf. 26. sz. — *Pruzsinszky Pál: Baksay Sándor.* (II.) Ha azt a gondolatot keressük, amely prédikációnak középpontjában áll, ez abban foglalható össze, amit az Írás így fejez ki: «A lélek az, amely megelevenít». Baksay... egyszerűen beszél, minden szavát áthatja, bevilágítja költői génuszának fénye és mindegyik beszédében kibontakozik annak a nemesebb világnak a képe, amelyben él. — Az Irodalom rovatban Lampérth Géza: *A magyar katona ezer éven át c. munkájának* rövid ismertetése.

U. i. 27. sz. — *Pruzsinszky Pál: Baksay Sándor.* (III.) Ami irodalmi munkáit illeti, azok Baksay szavai szerint: «predikációk, csak hogy nem a katedrálból». Nagy szeretettel megrajzolt papi alakjaiban, mint tükörben látjuk azt, ami által az ember mindenekre elégséges.

U. i. 28. sz. — *Muraközy Gyula: Keresztyén szépirodalom.* A szerző vonatkozással Makkai Sándornak: *Magyar protestáns szépirodalom c. fejtegetésére* (ismertetését l. folyóiratunk: 1916. évf. 250. l.) — a ker. szépirodalom «megteremtését» sürgeti.

U. i. 29. sz. — *V. T.: A magyar biblia.* A szerző sürgeti, hogy adjuk a nép kezébe a bibliát modern, közérthető fordításban.

U. i. 30. sz. — *Raffay Sándor: Ifjúsági irodalmunkról.* Hír arról, hogy a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság két kötet «evangéliumi szellemű, hazafias, szépirodalmi színvonalon álló, illusztrált ifjúsági» iratot óhajt kiadni. A kik ily irányú kézirattal rendelkeznek küldjék el Raffay Sándor címére (Bp. IV. Deák-tér 4. sz.) A Társaság a kiadásra alkalmas munkákat megfelelő díjazásban fogja részesíteni. (L. még: Debreceni Protestáns lap 30. sz.) — *Álom a sátorban.* Gyóni Géza przemysli katona-költő ily című melodráájának rövid ismertetése.

U. i. 31. sz. — *Hamar István: A magyar biblia.* Mutatvány a szerzőnek alexandrinus formában készített bibliafordításából. (Esaiás proféta könyvének első fejezete.)

U. i. 32. sz. — *Révész Kálmán: A Magyar Prot. Irodalmi Társaság megalakulásának előzményei.* (I.) A cikk — egyéb állításokkal szemben — azt bizonyítgatja, hogy a M. P. I. T. eszméjét Révész Imre vetette fel 1859-ben. E cikk folytatását l. a 33. sz.-ban). — *Gyóni Géza: Szibériából hazaküldött versei.* A «Levelek a Kálváriáról» c. kötet ismertetése.

Pesti Hirlap. 1916. évf. 168. sz. *Szendrey Zsigmond: Szalontai háborús nóták.* Adatközlés.

U. i. 175. sz. — *Sz. M.: Debreceni bakák nótái.* Adatok a háborús költészethez.

U. i. 182. sz. — *Szemerédi Géza: Legújabb háborus bakánóták.* Adatközlés és ismertetés.

U. i. 184. sz. — *Sárai Sz. Károly: Katonadolog.* Bakanóták közlése és ismertetése.

U. i. 189. sz. — *Géczy Endre Jenő*: Nógrádmegyei palóc népdalokat közöl.

U. i. 196. sz. — *B. I.*: *A 33-as aradi bakák nótái*. Adalékok a háborús költészethez. — *V. S.*: *Agáca virágzaskor*. Reminiszcenciák Dalmady Győző életéből.

U. i. 198. sz. — Közli *Műtli Kálmánnak*, a 70-es évek lírikusának Körmenten 70 éves korában történt elhunytát. — *Finta Sándor*: *Dunántúli bakák nótái*. Adatközlés.

U. i. 200. sz. — *Buday Géza* és *Sóvágó Tibor*: *Bakaköltészet*. Adatközlés és ismertetés.

U. i. 210. sz. — *Dr. Sz. F.*: *A debreceni honvédek nótái*. Adatközlés.

U. i. 217. sz. — *A. A.*: *Jászkúnok énekelnek*. Adatközlés és ismertetés.

Sárospataki Hirlap. 1916. évf. 8. sz. — *Trócsányi Dezső*: Komáromi Jánosnak «Mit búsulsz kenyeres? ...» és «Csanak András Bécsben» c. háborús könyveit ismerteti és bírálja. A Sárospatakról kikerült újabb szépírók felsorolása után ezt olvassuk: Komáromi «Írásaiban a magyar irodalom legszebb régi akkordjai és harmoniai csendülnek fel. Egyszer Balassa Bálintot érezzük vissza, máskor és ez a leggyakoribb, a kuruc költészet hangulatai idéződnek fel lelkünkben; olykor Rákosi Korhadt fakeszeszjeire kell gondolnunk... A képeket és elbeszéléseket átható derű Mikszáthot juttatja eszünkbe, különösen a második könyvben. Ebben Petőfi is felidéződik „A helység kalapácsá”-val».

Sárospataki Református Lapok. 1916. évf. 26. sz. — *Rácz L.*: *A magyar rovásírás hiteles emlékei*. Sebestyén Gyula ilycímű könyvének bírálata. (folyt. bef. közl.)

U. i. 28. sz. — Az Irodalmi rovatban Komáromi János: Csanak András Bécsben c. novellakötetének ismertetése. «Meleg visszaemlékezés csillámlik elbeszéléseiben itt-ott a sárospataki kollégiumban töltött idejéről.» [L. még: Budapesti Hirlap: 168. sz. (K. L.-tól.)]

Századok. 1916. évf. 6. sz. — *Márki Sándor*: *Pór Antal emlékezete*. A néhai érdemes történetíró pályájának ismertetése és méltatása. — *Hóman Bálint*: Molnár Ferencnek Egy haditudósító emlékei és Berend Miklósnak Harctéri naplóm c. munkáját ismerteti. — *Kemény Lajos*: *Mikor lett Tinódy kassai polgár?* Újabb megerősítése annak, hogy 1544-ben.

The Continental Times. 1916. évf. 1305. sz. — *Francis Herczeg*: *Count Stephen Tisza*. A study of a strong personality. Négy rövid fejezetben jellemzi a magyar miniszterelnököt mint embert, mint államférfiút és mint szónokot. Tisza kedves költője Arany János és jellemző reá nézve, hogy noha igen sok költeményét betéve tudja, sohasem idézi beszédeiben. Mint szónokot válogatott stílus jellemzi, vitaközásaiban világos és támadó, de nincs meg benne a szónok temperamentuma a fényes magyar tósztozók

értelmében. Nem megnyerni, elragadni akarja a hallgatót, hanem meggyőzni. Elsősorban logikai úton keresi a sikert.

Theologiai Szaklap. 1916. évf. 2—3. sz. — *Schneller István: Apáczai Cseri Jánosról, mint a magyar nemzet pædagogusáról.* Nagyobb értekezés a címben írt tárgyról. — *Szelényi Ödön: Egy adat Kazinczy Ferenc ifjú-ságához.* Részlet Mauksch Tamás nagyszalóki ev. lelkész németnyelvű naplójából. Mauksch Kazinczyt 1769-ben Késmárkról Sárospatakra kísérte s egy évig házitanítója volt a későbbi jeles főnöknek.

Történeti Szemle. 1916. évf. 3. sz. — *Vajda György: Morus Tamás a magyar tudományos irodalomban.* Adatközlés.

Transsilvania. 1915. évf. 1—6. sz. — *Dr. I. M.* ismertetést ír Lupás János: Bariþiu György, az erdélyi román hírlapirodalom megalapítója c. értekezéséről, mely eredetileg a Történeti Szemle 1915. évfolyamában jelent meg.

Új Idők. 1916. évf. 28. sz. — *Zilahy Lajos versei.* Könyvismertetés. (Arcképpel.) A kötethez Beöthy Zsolt írt előszót. E mű ismertetését lásd még: *Budapesti Hírlap*: 180. sz. — *A Mindenféle-rovatban*: Szép Ernő: *Élet, halál, (Próza és vers), — Herczeg Ferenc: A Gyurkovics-lányok (novellák), és Schack Béláné: Azokkal, akik sírnak (versek) c. szépirodalmi műveinek ismertetése.*

U. i. 29. sz. — *A Mindenféle-rovatban* a következő munkák ismertetése: *Molnár Jenő: Ima 1916-ban (versek), — Salgó Ernő: Írók és szindarabok, — Fekete László: Versek.*

U. i. 30. sz. — *Tüzes hajnal.* Törökné Kovács Hermin ilycímű két-kötetes regényének rövid ismertetése.

U. i. 34. sz. — *Levelek a Kálváriáról.* Gyóni Géza ilycímű új verses-könyvének ismertetése (szemelvényekkel).

U. i. 35. sz. — *Tábori Kornél: Magyar kuriózumok a háborúból.* (Képpel.) Meglepő anyagot bőven tartalmaznak a különböző Tábori Ujságok, melyekből a szerző eddig negyvenötfélét gyűjtött. — *Harci pihenőn.* Rövid megemlékezés Felsővályi Nagy Géza verskötetéről.

Ungarische Rundschau. 1915. évf. 3—4. sz. — *Heinrich Marczali: Franz von Pulszky (1814—1897).* A M. Tud. Akadémiában 1914 okt. 26-án tartott emlékeszéd németül. — *Robert Gragger: Deutsche Handschriften in ungarischen Bibliotheken.* Cikk a magyarországi német kéziratokról. Ezek a nagyszámú kéziratok egyszersmind a magyar kultúra történetére is fényt vetnek. Legtöbbet őrznek közülök az egeri és kalocsai érseki könyvtárak, valamint a gyulafehérvári Batthyáneum. — *Alexander Fest: Ungarn in der englischen Literatur (1700—1848).* (Folytatás.) A XVIII. század angol irodalma keveset tud Magyarországról. Az angol költők a törökverő Savoyai Jenő herceget dicsőítik. 1810-ben egy névtelen szerző

regényt ír, melynek romantikus meséje egy magyar királyné szerelméről szól. Smollett, a «Ferdinand Count of Fathom» (1753) c. regényében, elég jól van tájékozva a magyar viszonyokról. Lillo «Elmerick» (1740) c. drámájában a Bánk bán történetét dolgozza föl. A XVIII. századból ismerteti még szerző a Lady Montagu útleveleit, Born Indigo (1777) és R. Townson (1797) útleírásait, valamint N. Wraxall (1777—9) és R. M. Keith (1774—1790) emlékiratait. A XIX. század húszas, harmincas és negyvenes évei az angománia korszaka voltak nálunk. Széchenyi Anglia és Magyarország közötti kapcsolatok teremtésén fáradozik. R. Bright magyarországi utazását írja le (1818), Mrs. Gore (1829) pedig magyartárgyú elbeszéléseket ad ki. Quin (1835) és G. Hering (1838) útirajzai után Paget írt egy sokat olvasott könyvet Magyarországról (1839). Nagy rokonszenvvel készült Miss Pardoe munkája: *The City of the Magyar* (1840). Sir John Bowringot, Petőfi fordítóját, Vas Gereben szerepelteti egyik regényében (Nagy idők, nagy emberek). Romantikus angol regények gyakran választották Magyarországot színtérül. Ilyen Miss Arma Mary Porters népszerű regénye, a *The Hungarian Brothers* (1807), amely 1872-ig hat kiadást ért meg. Hunyadi, Zápolya, Thököly és a nápolyi Endre drámai hőskül szerepelnek. Byron egyik alakjának «Gabor» nevet ad. A tokaji bort az angol irodalomban először Swift említi (1710). — *Theodor Thienemann: Goethes ungarischer Schüler.* Szerző közli gróf Eszterházy Károly Jánosnak Böttigerhez írt leveleit (1801—3), azután kiadatlan levelek és kéziratok alapján Akáts Ferenc magyar származású német színésznek küzdelmes életpályáját rajzolja meg. Akáts Eszterházy gróffal, iskolatársával és támogatójával, Weimarba került, ahol ismeretséget köt Böttigerrel. Mikor Franz Grüner álnév alatt a színészi pályára lép, Böttiger ajánlja be Goethehez, a weimari színház igazgatójához, aki gondjaiba vette őt és számára dramaturgiai és színészi leckéket is tartott. Bécsben nagy színpadi sikerei voltak Akátsnak, különösen a Körner «Zrinyi»-jének címszerepében. Színpadi tapasztalatait egy német munkában adta elő. A kézirati anyag egy részét a Nemzeti Múzeumban találta a szerző. Dolgozata bevilágít azokba a személyes érintkezésekbe, amelyek hazánkat a német szellemi élettel összekapcsolták. — *Mich. Császár: Academia Istropolitana. Die Universität des Königs Mathias zu Pozsony.* Ismertető cikk Mátyás király pozsonyi egyeteméről, amelyről Császár Mihály, az új egyetem 1914 okt. 3-iki megnyitása alkalmából, egy emlékkönyvet adott ki. — *Arthur Weber: Über die Zipser Hunnensage.* Ismertetés több XVII. és XVIII. századi történeti és földrajzi munkáról, amelyek említést tesznek a késmárki római-hún csatáról. Ezek a mondái följegyzések végeredményben Bonfinius egyik helyére (Dec. I. Liber. III. p. 37. Posonii 1744) vezethetők vissza. — *Damján Vargha: H. A. Seuse in der ungarischen Codex-Literatur.* (L. a szerző e tárgyról szóló magyarnyelvű értekezését.) — *Robert Gragger: Ungarisches zu Goethes Legende von Hufeisen.* Goethe legendájának meséje, melynek eredeti népi változatait Bolte több népnél kimutatta, a magyar mesékből is ismeretes. Szerző ennek bizonyítására közöl két magyar népmesét (Népk. Gyűjt. VIII. 473. 1. és

M. Nyvör XXIII. 236. l.). Valószínű azonban, hogy ezek Goethe hatása alatt keletkezettek, minthogy Goethe legendáját tankönyvek és ifjúsági iratok népszerűsítették. Goethe példájára írta meg Arany is humoros legendáját: A hegedű-t (1853), amelyet viszont Julius Hammer utánzott Sankt Peter in der Schenke c. legendájában. — *Arthur Weber: Ein deutsches Schmähdicht auf die Kurutzen*. Magyarul megjelent: Történeti Szemle 1915. évf. (v. ö. folyóiratunk 1916. 71. l.). — *Desider Rexa: Faust auf der ungarischen Bühne*. Károlyi Sándor naplójegyzete szerint már 1729-ben színrekerült Pozsonyban egy Faust-dráma. 1824-ben Klingemann Faustját adják Székesfehérvárott. Cikkirő rövid áttekintésében egész napjainkig követi a Faust-dramák sorsát a magyar színpadon.

Uránia. 1916. évf. 6—8. sz. — *Szász Károly: Színházi-level*. Tanulmány a Shakespeare-jubileummal kapcsolatos előadásokról. — *ly: Herczeg Ferencnek A hét sváb c. krónikás elbeszélését*, — *Csathó Kálmánnak A varjú a toronyórán c. regényét*, — a Magyar Shakespeare-Tár VIII. kötetét és Szabó Lászlónak A modern újságírás c. könyvét ismerteti és bírálja.

Világ. 1916. évf. 175. sz. — *Isonzómenti Tárogató* címen közli, hogy Váradi Ödön szerkesztésében a déli fronton ilycímű hadiújság jelenik meg. — *Vas Béla: Amíg egy asszony eljut odáig*. Szederkényi Anna ilycímű új könyvének ismertetése.

U. i. 182. sz. — Ismerteti Somlyó Zoltánnak: A halál árnyékában és Schack Bélánénak: Azokkal, akik sírnak c. verskötetét.

U. i. 238. sz. — *Kosztolányi Dezső: Ignotus új könyve* címen ismerteti Ignotusnak Egy év történelem c. könyvét.